Год. III. Септемврий и Октомврий Книга V

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание
за
наука, обществени знания и народни умотворения.

Калайджийскиятъ занаятъ въ Родопитѣ и неговия еснафъ.

(Поминъчно—правни бѣлѣжки).

Въ послѣдната IV кн. на „Родопски напрѣдъкъ“ ний дадохме нѣколко бѣгли бѣлѣжки за дюлгеритѣ въ Родопитѣ и тѣхнитѣ обичайно-правни отношения при упражняване занаята си. Тоя пжть пъкъ ще запознаемъ читателя съ другъ, наистина, по-малко разпространенъ занаятъ, ала пъкъ по-важенъ за изучване, защото той и днесъ пази своя еснафлъкъ, почивагцъ на извикани отъ нуждитѣ и условията му взаимни отношения и обичайно-правни традиции, па освѣнъ това и въ общественитѣ работи на дадено село или покраина тая еснафска корпорация е указвала и извѣстно влияние въ едно или друго отношение. Тоя занаятъ е калайджийството.

Калайджилъкътъ, както се изразяватъ въ Родопитѣ, се състои главно въ калаисване, или както въ Ахж-челебийско казватъ **ганосване**, на разни бакърени

сждове, а едноврѣменно ремонтиране (закърпване) и на стари и поради това калайджията майсторъ все трѣбва да отбира отъ малко-малко поне и отъ мѣдникарство — бакърджилъкъ. Тоя занаятъ най-много е разпространенъ въ Ахж-челебийско и то само у българитѣ, дѣто въ нѣкои села калайджиитѣ съставляватъ видно по число съсловие, организирано въ еснафъ, на който значението и влиянието въ обществото е твърдѣ внушително. Само въ селото Устово отъ 450 глави на сѣмейства повече отъ 100-тѣ сж калайджии. Въ Рупчоско, Неврокопско, Даржж-дерско (въ последното има повече отъ 20-на калайджийски сѣмейства), Скечанско и Гюмюрджинско калайджии се срѣщатъ по-рѣдко, но единъ или двама занаятчии въ едно село или въ една покрайна.

У помацитѣ и тоя занаятъ никакъ нѣма.([1])

Освѣнъ въ Родопитѣ калайджиитѣ работятъ занаята си и въ цѣлото Тракийско поле, Одринско, Дедеагачко, Бѣломорската равнина, Драмско,. Сѣрско, па достигатъ и до североизточна България, въ Варненско и Черноморското крайбрѣжие. Най-много тоя занаятъ се работи извъ между турското население и скотовъдцитѣ у българитѣ, защото тѣ иматъ въ употрѣбление по-голѣми количества мѣдни сждове. Калайджиитѣ странствуватъ прѣзъ всичкото врѣме на годината, освѣнъ прѣзъ тия лѣтни мѣсеци, прѣзъ които полската работа на земледѣлцитѣ е най-усилена, обаче калайджиитѣ най-много иматъ работа прѣзъ поститѣ у християнското население и прѣзъ рамазаннитѣ дни у турското.

Между всички други занаяти, каквито има въ Родопитѣ, калайджийството е най-продуктивно въ възнаградителностьта на труда. Единъ добъръ и работливъ майсторъ калайджия съ пъргавъ и якъ чиракъ може да изработи до 20 лева чиста печала за день вънъ отъ разноскитѣ. Обаче такава работа рѣдко се намира. Поради това калайджийското съсловие въ Родопитѣ между другитѣ занаятчийски съсловия е най-добрѣ по-

[1]) Само отъ Дарждере за сега има единъ помакъ калайджия, който заедно съ тримата си сина работи занаята въ града Гюмюрджина. Б. Р.

минъчно, и тоя занаятъ въ прѣдѣлитѣ на Турция още не е изгубилъ своето значение, каквото е ималь въ цвѣтущи на занаятчийството врѣмена, когато отсамъ въ България той значително изпадна по причини твърдѣ понятни за читателя, именно, поради изселването на турското население и замѣстването мѣднитѣ сждове съ пръстени и чогунени у българското.

Първитѣ условия да може единъ калайджия съ успѣхъ да работи занаята си и охолно да посрѣща всичкитѣ си поминъчни нужди, свои и на сѣмейството си, сж да си има добъръ **хайгоат'** (сѣчива, уреди, занаячтийски принадлѣжности), пъргавъ и якъ чиракъ, единъ или два товарни добитъка, малъкъ капиталъ за купуване калай и памукъ и добра за работа **юрия** — познати села или покраина, негови мющерии. Успѣхътъ би билъ още по-голѣмъ, ако той (калайджията—майсторъ) има капиталъ да кара съ себе си за продань на мющериитѣ си и чисто нови мѣдни разни видове домашни сждове, които не само въ брой, но и въ замѣна съ стари, овѣхтѣли и негодни вече за употрѣбление да може да дава.

Всѣки калайджия отъ баща си или майстора си е наслѣдилъ единъ видъ една *юрия*, т. е. 1—2 или повече села, една покраина, на която той изработва сждоветѣ всѣка година. Ако ли по едни или други причини е напусналъ юрията си, или хората го нещатъ тамъ, тогава отива другъ и го замѣства. Обаче има майстори и безъ свои мющерии, безъ юрия, и такива или се сдружаватъ съ други, които си иматъ стара юрия, или пъкъ отиватъ въ села и покраини, дѣто нѣма други калайджии. Тъй напр. чиракътъ на единъ майсторъ слѣдъ врѣме стане самъ майсторъ — калайджия, а селото или покраината доставя работа за прѣхрана само на едного, тогава новиятъ майсторъ неможе безъ покана на стария си господарь да остане да работи въ познатата му покраина, а трѣбва да отиде въ други мѣста и си намѣри работа, дѣто не е засѣдналъ по рано другъ.

Калайджиитѣ при упражняване занаята си въ чужбина водятъ до нѣкждѣ не добъръ животъ откъмъ

обстановката си. Тѣ рѣдко наематъ отдѣлни и годни помѣщения, а заседватъ въ оборитѣ, въ мечетитѣ, въ нѣкои запустѣли ханища и др. т., защото и самиятъ занаятъ изисква такива условия. Въ постояненъ димъ, миризми, влага, студъ и пр. калайджиитѣ прѣкарватъ твърдѣ нехигиенично, затова и това съсловие се отличава отъ всички други по своето безврѣменно остаряване, мършавина на тѣлото и жълтникави, единъ видъ болезнени, физиономии. Въ интелектуално отношение обаче калайджиитѣ стоятъ по-високо отъ овчаритѣ, дюлгеритѣ и други занаятчийски съсловия. Отъ малки свикнали по чужбина, изложени на много прѣмеждия, въ постоянни сношения съ разни хора и др. под. калайджиитѣ се отличаватъ по своята лекость, похватность, пъргавость, юначенъ и смѣлъ духъ и умствено развитие. Калайджиитѣ заедно съ бакърджиитѣ сѫ били първитѣ и най-упорититѣ борци срѣщо гръцкото духовенство и най-заслужилитѣ ратници за възраждане и закрѣпване българщината изъ ширинето на Родопитѣ.

За забѣлѣзване е, че и тукъ занаятитѣ се крѣпятъ още и запазватъ своето сѫществуване възъ основата на старитѣ си обичаи, обърнали се вече на традиции, а именно, да се прѣдаватъ единъ видъ по наслѣдство, т. е. бащата учи сина си на тоя занаятъ, който самъ упражнява. Ето защо не е рѣдкость четирма или петима на и повече братия да бѫдатъ на единъ занаятъ калайджии, дюлгери, овчари-скотовъдци и пр., защото и баща имъ е ималъ сѫщия занаятъ. Разбира се, че и тукъ се срѣща изключение отъ това традиционно правило въ поминъчния строй, обаче общото гледище е такова въ Родопитѣ.

Както въ другитѣ занаяти, тъй и въ калайджийството бащата—калайджия се радва, когато момчето му е пораснало, наякнало вече, за да го земе съ себе си на чужбина и го учи на своя занаятъ. *Рудѝл му са е^а чиpàк, та му е^а стàналу л'осну; зафтâсал му е^а ардъм* и др. т. казватъ за нѣкого, комуто е стигнала вече за работа челядь.

Обикновено чирачетата започватъ да се уславятъ

отъ 7—8 годишна възрасть, ала нѣкога сирачета безъ баща или майка завеждатъ на чужбина и отъ 5 годишна възрасть. Всѣки баща прѣдпочита синъ му извѣстно врѣме да почиракува и у чуждъ човѣкъ и това се прави, за да може да се дисциплинира по-добрѣ. *Да пуе^{а}дѐ и чус хле^{а}б, та да са упе^{а}чѐ; дѐ пухдди с чузди л'уд'е^{а}, да види как со^{а} хле^{а}б е^{а}дѐ* и др. п. казва бащата за дѣтето си, и обратното: *той ни ѐ е^{а}л чус хле^{а}б; ни ѐ прáвил чуздѐ^{а}м измѐт'; той ни знае^{а} чу̀зда капие^{а}* и мн. др. казватъ обикновено на човѣкъ не стегнатъ, не честенъ въ работата си, не пестеливъ, не изпеченъ въ занаята си, или не дресиранъ въ обноскитѣ си, съ една дума не възпитанъ човѣкъ.

Пазарниятъ сезонъ на чирацитѣ е Димитровденъ, който и българи и помаци въ Родопитѣ именуватъ съ турската дума *Касъм*, а срокътъ на досѣдяването е Гергевденъ или *Едрелѐсъ* по турски. Всѣки занаятчия, който си нѣма чиракъ, или ако има, не ще му сѣди и за напрѣдъ по едни или други причини, ще напусне работата си каквато и да има, ако е въ чужбина, и ще се завърне въ селото си да си намѣри и услови чиракъ, защото тоя занаятъ безъ чиракъ не е спореnъ, т. е. не само че е мжченъ да се работи, но и не отнема на единъ майсторъ самъ да поеме всичката работа при калаисването. Уславянето на чирацитѣ става въ присжтствието на нѣколко лица — *пазар-башии* както ги казватъ — а на чирачето прѣдставитель е неговиятъ баща или майка, или ако нѣма такива, неговитѣ роднини. Възнаграждението му състои въ пари и въ натура. Тъй напр. опрѣдѣля се сумата за година 100—200 или повече гроша и отгорѣ на това единъ чифтъ обуща, единъ катъ дрехи, или толкова си работни дена прѣзъ годината да работи на родителитѣ си съ добитъцитѣ на майстора му, или пъкъ еди колко си товара дърва да закара съ майсторовитѣ си коне у дома си и др. такива.

Задълженията на чирака[1] къмъ майстора сж слѣднитѣ: да мие и изчиства сждоветѣ и ги приготвя

[1]) Освѣнъ името *чиракъ*, казватъ още и *шигоартин*, *аргатин*, *калфи* не послѣдното кога вече се е полунаучилъ на занаята.

за калаисване; да ходи изъ селото (когато сѫ на чужбина) и изпитва дѣ има сѫдове за калаисване, да ги донася на майстора си, да ги занася слѣдъ изработването на стопанитѣ имъ, да проси храна както за него и майстора си тъй и за добитъка, когато нѣматъ работа. (При работене тоя занаятъ обичай е стопанитѣ, чиито сѫдове се калаисватъ, да даватъ и храна прѣзъ това врѣме на майстора и добитъка му, ако има и такъвъ). Чиракътъ трѣбва да се грижи въ всичко и за добитъка на майстора си: да го храни, да го насе, да го пои, чисти, връзва, отвръзва и пр. Съ една дума чиракътъ е длъженъ безпрекословно да изпълня всички заповѣди на майстора си, да го почита и уважава и не само него, но и майсторовата жена.

Задълженията пъкъ на майстора къмъ чирака собствено къмъ родителитѣ или настойницитѣ му сѫ: да изплаща редовно опрѣдѣленото му възнаграждение съразмѣрно изминалото се врѣме или уговореното въ пазарлъка; да го поучава въ всичко, а отгорѣ на това и въ занаята; да го обува, облича и храни добрѣ; ако се поболѣе, да се грижи за оздравяването му, съ една дума да го има като свое дѣте. Майсторътъ за извѣстни прѣстѫпления може да наказва чирака си и съ бой и за това никой не може да го упрекне. Ако чиракътъ като дѣте още причини нѣкоя пакость, която послѣдва и съ парична глоба, често пѫти такавато плаща майсторътъ, но има случаи, когато причинената глоба или загуба се прихваща отъ майстора, когато да му се наплаща.

Когато чиракъ прѣстои непрѣкъснато у единъ майсторъ 5—6 и 8 години и прѣзъ това врѣме изучи и занаята, тогава тѣхнитѣ отношения ставатъ близки, като единъ видъ роднински. Тъй напр. чиракувалиятъ толкова врѣме вече новъ майсторъ прѣзъ цѣлия си животъ запазва една особена почеть къмъ стария си майсторъ (въ Ахж-челебийско на голѣми праздници му носятъ *спре^{a}давак* — хлѣбъ, баница и питие — както това правятъ синове и дъщери къмъ родителитѣ си). При годежъ, свадба, кръщенка и други такива майсторътъ се кани и почита като сѫщи баща. И май-

сторътъ къмъ чирака си се носи като баща къмъ сина си: той го поучава, защищава дѣто стане нужда, упжтва го и му помага както и колкото може.

Слѣдъ като единъ чиракъ е вече усвоилъ добрѣ занаята и то слѣдъ като продължително врѣме е прѣстоялъ у единъ и сжщи майсторъ, тогава послѣдниятъ го прави *ючтенъ биръ*, т. е. не му плаща вече годишно опрѣдѣлено възнаграждение като на чиракъ, ами му дава третата часть отъ печалбата, колкото припечалятъ отъ взаимното работене занаята. Слѣдъ нѣколко врѣме го прави и сжщъ съдружникъ и тогава вече на половина дѣлятъ изработеното. Прогласениятъ чиракъ вече за новъ майсторъ получава отъ стария си майсторъ нѣкои отъ най-потрѣбнитѣ занаятчийски прибори, а нѣкои подарявать на заслужилитѣ си чираци —майстори и цѣлъ комплектъ калайджийски хайгъть.

Такъвъ е горѣ доло строятъ на калайджийството въ Родопитѣ, погледнато отъ чисто техническа и поминъчната му страна. Остава сега да се спремъ за малко и върху обичайно-правната, върху неговитѣ като корпорация отношения, съ други думи, върху взаимнитѣ права и задължения на занаятчиитѣ, които съ течение на врѣмената и пониквацитѣ нужди и економични интереси сж се обърнали на устно прѣдавани и спазвани традиции и законоположения. Това е то еснафското сдружване или еснафътъ, както го изобщо казватъ.

Думата еснафъ е извѣстна въ всички слоеве на Родопскитѣ поселения безъ разлика на поминъчно положение. Общото понятие е доста отвлѣчено, единъ видъ разтегнато нѣкакъ, защото като кажатъ *еснафъ*, *еснафлъкъ*, разбиратъ не само че лицето въ дадения случай принадлѣжи къмъ еди кое си занаятчийско съсловие, но че и извѣстни задължения е поело на себе си както къмъ своитѣ другари по занаятъ, тъй и къмъ всички други съсловия, па и къмъ всѣки членъ въ обществото изобщо. Като че ли и само обществото иска отъ лицето—еснафъ по-високи морални качества, отколкото отъ хора не числещи се къмъ нѣкой эснафъ.

Отъ кога водятъ началото си еснафитѣ въ Родо-

питѣ, не се знае, но тѣхното появяване и въ тия планински поселения не е скорошно.

Всѣки изпекълъ вече добрѣ занаята, който самъ безъ ничия помощь може да го работи, става членъ въ еснафътъ, разбира се, ако самъ желае това. Като постѫпи въ еснафътъ, той вече се ползува съ извѣстни права, корпорацията запазва тия негови права и му се притича на помощь въ всички случаи, като въ замѣна на това търси отъ него и извѣстни задължения, па има право понататъкъ да му налага и извѣстни наказания, ако въ едно или друго отношение не изпълни задълженията си. Тукъ ний ще изброимъ по-важнитѣ обичайно-правни разпоредби въ калайджийския еснафъ.

1. Забранява се на всѣки майсторъ-еснафъ да отнеме чиракътъ на другиго, прѣди да му е излѣзълъ срокътъ, или самъ майсторътъ да го е изпѫдилъ, т. е. отстранилъ по-рано отъ условеното врѣме.

2. Неможе и чиракъ безъ крайно уважителни причини да напусне майстора си прѣди срокътъ, освѣнъ ако самъ майсторътъ му го отстрани, или ако се е залѣжалъ отъ нѣкоя болесть повече отъ единъ мѣсецъ врѣме.

3. Неможе единъ калайджия да засѣдне въ едно село да работи, ако това село е юрия на другиго, ала билъ той тамъ или не, освѣнъ ако взаимно се споразумѣятъ заедно да работятъ, съ други думи, ако правоимеещиятъ майсторъ самъ покани новодошлия.

4. Забранено е на всѣки калайджия да употрѣбява долно качество калай и съ това компрометира и себе си, и занаята си, а заедно съ това и цѣлото си съсловие.

5. Неможе единъ калайджия да работи съ досущъ ниска цѣна, нито пъкъ съ много, извънредно висока. За извѣстни покраини споредъ работата тамъ условията и качеството на сѫдоветѣ, еснафътъ опрѣдѣля срѣдната норма каква печала минимумъ и максимумъ да се търси отъ изработването на една ока калай.

6. Ако се съберать на нѣкой панаиръ или пазаръ нѣколко души бакърджии (въ калайджийския

еснафъ влизатъ и бакърджиитѣ), прѣдварително се съгласятъ на една опрѣдѣлена цѣна да продаватъ бакърътъ, та да не си конкуриратъ единъ другъ.

Нарушителитѣ на горнитѣ задължения се наказватъ отъ *устабашията*, а главно отъ еснафскитѣ събрания съ глоба, която състои прѣди всичко отъ обезщетение въ полза на пострадавшата страна и отъ една, двѣ или повече оки восъкъ за въ полза на черквата, или пъкъ извѣстна парична сума за еснафската каса.

Еснафътъ се управлява отъ единъ видъ избирано въ годишнитѣ събрания настоятелство, на което мандатътъ е една година. Настоятелството състои отъ единъ прѣдсѣдатель, наричанъ *устабашия*, двама члена, отъ които единиятъ е касиеръ, и единъ калфа—слуга; всичкитѣ трѣбва да бждатъ членове въ еснафътъ и опитни отъ по-старитѣ и по-видни майстори. Всѣки ново-прогласенъ майсторъ еднъжъ за винаги внися опрѣдѣленъ паричень внось (отъ 1 б. меджидие до ½ лира) въ еснафската каса; тоя вносъ се казва *тестиръ*. Приходътъ на еснафътъ състои отъ тия първоначални първи и послѣдни вносове и отъ глоби, а отгорѣ на това и отъ лихви на капиталитѣ. За редовното водене на смѣткитѣ, за прибиране на глобитѣ и вносоветѣ, както и за подновяването на записитѣ, прибирането на суми и лихви и др.т. е отговорно настоятелството.

Всѣки еснафъ-членъ има право въ случай на нужда да се взаеме съ опрѣдѣлена лихва отъ извѣстна сума отъ еснафската каса, на която дава редовенъ записъ и поржчители единъ или двама. Вънкашенъ човѣкъ, т. е. не отъ съсловието, може да се взаеме отъ еснафската каса само тогава, когато има излишъкъ капиталъ мъртъвъ, а при това и общото събрание одобри и рѣши. На изпаднали членове отъ еснафътъ, та често пжти и на външни въ селото нещастни хора, по рѣшение пакъ на общото събрание отъ еснафската каса може да се даде за извѣстно врѣме извѣстна сума и безъ лихва, а на крайно изпаднали въ мизерия хора, каквито пострадали отъ пожаръ, дълго боледуване, смърть, обири и др. подобни нещастия еснафското събрание отпуща и даромъ парични помощи.

Всѣка година по Петровдень или Илиндень, когато по-голѣмата часть, ако не всичкитѣ, членове отъ еснафьтъ сж се завърнали въ домоветѣ си отъ чужбина, става нѣкой недѣленъ день общо годишно еснафско събрание, което се свиква отъ настоятелството. На това събрание отъ еснафската каса настоятелството купува и заколва добитъкъ, приготвя ядене и питие и гощава всички членове. Това гощаване се казва *лѐнжеа*. Слѣдъ това се прѣгледватъ смѣткитѣ на настоятелството, разгледватъ се спорове, възникнали прѣзъ годината между чираци и майстири, между майстори помежду, сждятъ се нарушителитѣ на еснафскитѣ задължения чираци и майстори, опрѣдѣлягъ се глобитѣ имъ, приематъ се нови членове или се отстраняватъ стари, когато сж се провинили въ повторени и потретени нарушения, опрѣдѣля се кому колко заемъ да се даде, съ каква лихва, на кой нещастникъ съ каква парична помощь да му се помогне и др. подобни. Всички тия рѣшения се възлагатъ да се приведатъ въ изпълнение отъ настоятелството, което на ново се е избрало.

Въ годишнитѣ еснафски събрания, ако има нужда, се разисква и зема рѣшение и съ каква сума отъ еснафската каса да се помогне и за нѣкое обществено прѣдприятие, каквото напр. при съграждане или ремонтиране на черква, набавяне черковни принадлѣжности, съграждане на училище, мостъ направа на пжть, чешма, уславяне и издържане учитель и др. подобни отъ обществено значение и полза работи.

Всички смѣтки настоятелството въ по-ранни години е водѣло на *ржбошъ, четли*, а въ днешно врѣме вече и писменно на тевтери, които могатъ всѣкога, когато пожелае нѣкой членъ, да се провѣрятъ. Обаче за всички други установени положения, права, задължения, наказания и пр. на еснафьтъ писани устави, протоколи или други подобни нѣма, а се прѣдаватъ, знаятъ, помнятъ и почитатъ по прѣдание устно отъ поколѣние на поколѣние.

Непокорнитѣ на тия корпоративни задължения и рецидивиститѣ въ нарушенията и незапазването със-

ловнитѣ интереси еснафскитѣ сибрания изключватъ отъ еснафътъ и такивато се излагатъ на общо порицание и прѣзрѣние.

Калайджийско-бакърджийскиятъ еснафъ си има и своя патроненъ праздникъ въ годината; той е на 12 Декемврий. св. Спиридонъ. Него день е праздникъ за занаятчиитѣ дѣто и да се намѣрятъ тѣ. Настоятелството носи петохлѣбие въ черквата и заплаща литургията, а прѣзъ деньтъ занаятчиитѣ си правятъ визити, като наименenъ день.

Отъ всичко казано по-горѣ за калайджийско-бакърджийския еснафъ въ Родопитѣ ясно личи демократичния духъ и строй на населението и въ неговитѣ чисто поминъчни срѣдства и нужди и че възъ основа на тоя демократиченъ духъ то базира своитѣ взаимни запазвания на интереситѣ си, колективно спомагане въ даденъ случай и обществена благотворителность и и подкрѣпяне и посрѣщане общественитѣ си нужди и начинания.

Чепеларе 1905 г.

Ст. Н. Шишковъ.

Петко Кирияковъ — Родопски войвода. (1844—1900).

Животописни материяли.

(Продължение отъ IV кн.).

Появяването изново на Петка слѣдъ три годишна неизвѣстность, да ли е между живитѣ или не. наново стреснало турскитѣ власти, а ободрило и зарадвало българското население, па заедно съ него и турското, което тоже въ лицето на Петка то виждало единъ защитникъ и покровитель прѣдъ подтисническия бейски режимъ. Потери отъ заптии и селяни — башибозукъ, събрани отъ турската власть, се разпръснали навсѣкждѣ изъ Кешанско, Енеско, Дедеагачко и Гюмюрджинско да гонятъ Петка, та дано сполучатъ да го уловятъ или погубятъ прѣди да е събралъ повече другари и прѣди да се е научило населението всѣкждѣ изъ тия мѣста. И още на 20-й день слѣдъ Петковото излизане въ родния си край, и една потера го сгащила на 23 Юний (1869 г.) при селото Сарджа, Ке-

шанска кааза. Петко ималъ съ себе си само 6 момчета, а потерата броела повече отъ 40 заптии и селяни. Слѣдъ два часова битка, безъ да даде ни една жертва, Петко сполучилъ да се отскубне отъ схватката, ала на 3 Юлий при селото Арнаутъ-кьой, сѫща кааза, връхлѣтѣлъ на друга петь пѫти по-многобройна потера. Тукъ Петко изгубилъ едного отъ другаритѣ си, па и самъ той билъ раненъ съ крушюмъ въ бедрото. За щастие, раната била малка и неопасна, та скоро заздравѣла.

Прѣзъ това лѣто Петко ималъ още три схватки: на 26 Юлий въ планината Чандъръ, Енеско; на 2 Августъ въ мѣстностьта Инъ-дере, Дедеагачко, и на 29 Августъ при Каранъ-дере, тоже Дедеагачко.

Турското правителство почнало сериозно да гледа на тъй смѣлото и сполучливо бродене изъ цѣлъ санджакъ на тоя смѣлъ горски юнакъ, а неговата растеща популярность изъ цѣлото Бѣломорско крайбрѣжие, като се започне отъ Текирдашко, та чакъ до Кавалско, вече задавала доста грижи не само на каймаками и мютесарифи, ами и на централната вилеятска власть въ Одринско. Послѣдната издала строги заповѣди изъ вилеята да се извадятъ и разпръснатъ силни потери отъ башибозукъ, а заедно съ това прибѣгнала и до други срѣдства, именно, да се залавятъ и арестуватъ всички по-видни и съмнителни селяни българи изъ селата подъ прѣдлогъ, че сѫ ятаци, та по тоя начинъ едно да се сплаши населението и не указва никакъвъ приемъ и съдѣйствие на Петка и другаритѣ му и, друго, дано подъ влиянието на страхътъ нѣкой го изкаже, когато влѣзе въ нѣкое село или друго удобно за залавяне го мѣсто. И Петко схваналъ това измѣнило се положение на неговата борба, та и той насочилъ своята съобразителность и хитрость въ другъ видъ нѣкакъ си, а именно, да избѣгва по възможность срѣщи съ потери и заптии близко при населени мѣста, по-малко сношения да има и съ селата и главно да маневрира изъ планинитѣ ту въ една, ту въ друга посока. Тъй напр. нападне нѣкой бей и се мѣрне на нѣкоя потера въ Кешанско, па изведнъжъ литне и направи сѫщото въ Гюмюрджинско и т. н. По тоя начинъ тамамъ властьта съсрѣдоточи всичкото си внимание и прибере потеритѣ си въ мѣстото, дѣто се е мѣрналъ Петко и сторилъ нѣкоя пакость, ето че свободно поотдъхне населението отъ прѣслѣдване въ другитѣ мѣста, често пѫти 20-30 часа далечни едно отъ друго. Поради тия хитри маневри на Петка прѣзъ лѣтото въ 1870 г. той ималъ само три срѣщи съ прѣслѣдвавшитѣ го потери: на 28 Априлий при с. Симитлий, Гюмюрджинско; при с. Семетъ, тоже Гюмюрджинско, на 25 Юний, и при чифликътъ Симитъ-кьой, Кешанско, на 20 Октомврий. Въ послѣдната схватка Петко е билъ самъ срѣщу 80 души черкези и само неговото присѫтствие духа, юначность и бърза съобразителность го спасили отъ явна смърть. Ето какъ станало това: земевладѣлецътъ Акѫ-бей, стопанинъ на чифликътъ, билъ бо-

гатъ и фанатикъ турчинъ. Той силно мразѣлъ Петка, а за да спечели благоволението и на валията, което му било потрѣбно пъкъ за нѣкакви вражди, които ималъ съ други съперници беeве, Акж-бей устроилъ една хитрость живъ да улови Петка. Той ималъ кехая на овцетѣ си единъ цинцаринъ — гръкъ, комуто поржчалъ какъ и да е да се сближи и сприятели съ Петка и когато послѣдниятъ напълно се довѣри, тогава да му скроятъ примката. Цинцаринътъ всѣкога стоялъ на кышлата, която била далечъ 2 часа отъ чифликътъ, защото тамъ била пашата за добитъкътъ на беятъ. Полека лека той се сближилъ съ Петка, пращалъ му ядене въ планината, прибиралъ го въ кышлата, ужъ му и съобщавалъ едно друго за беятъ какъ би могълъ да залови било синътъ му, или самия него и т. др. Петко, безъ да подозира гръцкото лукавство, се довѣрилъ на цинцаринътъ и дори се спобратимили. „Прѣзъ Октомврий мѣсецъ бѣше, казваше самъ покойниятъ Петко, азъ се готвѣхъ да разподѣля на малки части дружината си и имъ опрѣдѣля кои дѣ да отидатъ и прѣкараме зимата, когато получихъ извѣстие, че ме вика *аратликътъ* цинцаринъ да отида самъ въ кышлата му на 19 Октомврий, дѣто щѣлъ да ми обади нѣщо много важно за мене. Азъ бѣхъ ходилъ много пжти въ тая кышла и самъ, и съ момчетата си, поставялъ бѣхъ на много изпитни моя аратликъ и се бѣхъ напълно увѣрилъ, че е мой добъръ приятель. Безъ да подозирамъ какво и да е зло, азъ зехъ двама отъ другаритѣ си и като наближихъ два часа до кышлата, оставихъ ги да ме чакътъ въ селото Х. въ домътъ на другъ единъ мой близъкъ приятель българинъ, а азъ самъ отидохъ при аратликътъ си. Бѣше вече 4 часа прѣзъ нощьта по турски, когато стигнахъ въ кышлата. Моятъ аратликъ както винаги ме посрѣщна любезно и прикани да седна, па извади едно павурче да ме черпи и заведохме разговоръ. Огньтъ бѣше голѣмъ, та освѣтляваше цѣлата кышла. Едва ли имаше 10-15 минути какъ бѣхъ влѣзалъ въ кышлата, ето че моятъ аратликъ почна да охка и да се свива ужъ отъ нѣкакви силни болки въ коремътъ. Бе какво ти е, питахъ го азъ, той още повече охка и се гърчи. Азъ намѣрихъ джезбето, налѣхъ малко ракийца и турихъ на огньтъ да му сторя пунчъ, като мислѣхъ, че трѣбва да е изтиналъ, та да му дамъ да пие и се стопли. Додѣто азъ се навеждахъ надъ огньтъ да закрѣпя джезбето, ето че дяволътъ ни единъ се хвърля отдирѣ на мене и ме залавя за гушата да ме души. Азъ бързо разбрахъ работата каква е и кждѣ отива и благодарение че бѣхъ по силенъ, измъкнахъ се отъ ржцѣтѣ му, повалихъ го на земята и додѣ той да завика, азъ му затикнахъ устата и промушихъ съ ножътъ си. Всичко това стана въ едно много кжсо врѣме, обаче той сполучи да извика на нѣколко пжти *„юрюинъ, гиттимъ“*. Въ това врѣме единъ залпъ отъ 50-60 пушки изплющѣ въ кышлата. Веднага азъ поразмахнахъ огньтъ да нѣма пламъкъ, отворихъ вратата, хвърлихъ

два пѫти съ пушката си, па съгледахъ по-рано, че въ единия ѫгълъ има възправени 5-6 човала, пълни съ ярина. Грабвамъ единъ човалъ и, както си е правъ, изтърколихъ го изъ вратата на вънъ. Обсадителитѣ помислиха, че човѣкъ, мой другарь, излиза отъ къшлата, и съ залпъ гърмятъ къмъ вратата, а крушюмитѣ отиватъ срѣщу, дѣто бѣше огнището и ройватъ пепельта и разгоренитѣ ѫглени. Това повтаряхъ до тогава, додѣто да изхвърля всичкитѣ човали, па и други парцали и вѣщи, каквито имаше по вѫтрѣ въ колибата. Това правѣхъ азъ съ двояка цѣль: първо, да помислятъ обсадителитѣ ми, че азъ не съмъ самичъкъ, и друго, да спечаля врѣме и ги позалъжа и сплаша, за да мога да се отскубна отъ тъй хитро скроената ми обсада. И наистина, въ тая си мисъль азъ не се измамихъ. Когато изтърко085ленитѣ човали прѣдъ вратата на къшлата вече образуваха единъ видъ добра позиция, азъ пролазихъ прѣдъ вратата и се заврѣхъ между човалитѣ па полека почнахъ да търкалямъ прѣдъ себе си и около себе си по единъ отъ тѣхъ, а азъ подирѣ имъ, като изпразвахъ и пушката си ту къмъ една, ту къмъ друга страна. Кой знае какъ, но моитѣ обсадители се уплашиха и не само че не ме нападнаха, но по едно врѣме и се отдалечиха и ми сториха пѫть, та се избавихъ. Оттогава послѣ излѣзе и се разпространи всѣкждѣ повѣрието, че Петка крушумъ не хваща, на което повѣрие азъ много има да благодаря". Хитростьта на цинцаринътъ и беятъ състояла въ това: Петко самъ да иде въ къшлата на опрѣдѣлената вечерь, черкезитѣ отъ ближното черкевко село, нарочно заселено отъ Акѫбей при чифликътъ му за да го пазятъ, да обсадятъ къшлата и уловятъ или убиятъ Петка. Обаче вѣроломниятъ цинцаринъ искалъ самъ да спечели награда, та тъй лукаво се помѫчилъ да удуши самъ приятеля си, обаче послѣдниятъ, за щастие, излѣзълъ ловъкъ и по-силенъ физически, та краятъ излѣзълъ досущъ неочакванъ за бейскиятъ кехая. Черкезитѣ, като виждало въ тъмнината какъ се мѣркатъ полуосвѣтени отъ огньтъ въ къшлата черни фигури — човалитѣ — не само че се увѣрили, какво Петко е съ дружината си, но и за чудо тѣмъ се сторило, че крушумитѣ немогатъ да закачатъ баснословния гяуринъ ([1]).

На другата година черкезитѣ твърдѣ скѫпо заплатили за случката. Прѣзъ Февруарий м. 1872 г. Петко съ 100 момчета нападналъ черкезкото село, обсадилъ го отъ всички страни и го запалилъ, като избилъ всички мѫже, а женитѣ и дѣцата пощадилъ и оставилъ свободно да си избѣгатъ живи. Отъ тогава послѣ хора не се заселили въ това село, нито пъкъ Акѫ

---

[1]) Слѣдъ тая случка и слѣдъ приличното наказание на черкезитѣ Акѫ-бей омекналъ и потърсилъ прошка отъ Петка. Вижъ писмото *Nr.* 2 въ сп. „Родопски напрѣдъкъ" год. I кн. 1 стр. 27., съ което Акѫ-бей изказва свето разкаяние.

бей се вѣстилъ вече въ чифликътъ си, който слѣдъ малко врѣме продалъ.

Случката въ кѫшлата високо издигнала Петка въ цѣлия тоя край, населението просто го обожавало за юначеството му, а повѣрието, че крушумъ го не хваща, карало и самитѣ потери и заптии да се страхуватъ да го нападнатъ, щомъ сѫ малцина на брой.

Прѣзъ лѣтото въ 1871 г. Петко сновѣлъ само изъ Кешанско, безъ да се вѣстява другадѣ. Прѣзъ цѣлото лѣто ималъ само три срѣщи. но тоя пѫть съ силни потери, които състоели и отъ редовни войници, освѣнъ заптии и селяни (на 25 Мартъ при селото Куинъ тепе, на 18 Юний при село Акъ-ходжа и отъ 12 Августъ до 3 Септемврий въ гората Куру-дахъ—Суха-гора). Третата схватка била особено прѣмеждлива за Петка, защото цѣли 22 дена се борѣлъ обсаденъ отъ турски низами и башибозукъ и то въ една малка гора въ полето. И отъ тая обсада Петко само съ свойствената си ловкость и хитрина явно излѣзълъ отъ рѫцетѣ на обсадителитѣ си, които изгубили единъ юзбашия и 30 войника убити. а Петко ималъ само единъ убитъ, ала и самичъкъ той билъ раненъ въ лѣвата нога.

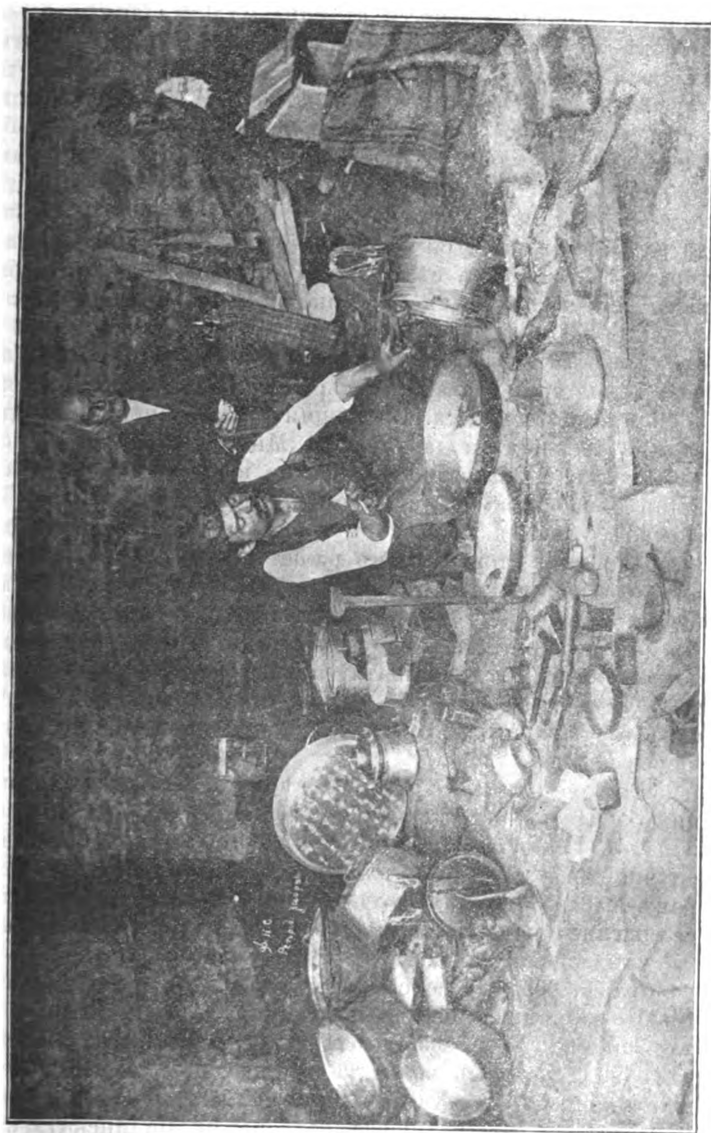
Когато турскитѣ власти почнали да тероризиратъ населението, да кръстосватъ селата и арестуватъ селяни по-видни подъ прѣдлогъ, че сѫ ятаци на Петка. тогава и Петко обърналъ друга тактика: при всѣко залавяне и арестуване на българи—селяни отъ страна на властитѣ и Петко залавялъ и завеждалъ съ дружината си въ горитѣ нѣкой виденъ турски бей, като порѫчалъ слѣдъ това на властитѣ и роднинитѣ на плѣнника, че ще бѫде освободенъ само тогава, когато въ замѣна на това освободятъ арестуванитѣ отъ еди кое село селяни. По тоя начинъ Петко парализиралъ и въ тоя случай турскитѣ мѣрки за прѣслѣдването му. А това, нѣма съмнѣние, подигнало Петка още повече въ очитѣ на населението, което вече не се бояло отъ властьта и улеснявало, обичало и укривало Петка.

Прѣзъ есеньта Енескиятъ каймакаминъ, Тахиръ бей, изпоарестувалъ много българи отъ каазата и мнозина отъ тѣхъ изпоразсипалъ отъ бой и мѫчения, за да кажатъ дѣ се крие Петко. Послѣдниятъ се научилъ за това и писалъ едно остро заплашително писмо на каймакамина, като го прѣдупрѣдилъ, че нищо не ще може да го спаси отъ гнѣвътъ на Петка и дружината му, ако не освободи невинно арестуванитѣ хора и не спре прѣслѣдването имъ по нататъкъ. Каймакаминътъ, напротивъ, за да покаже, че не се бои отъ Петка, пратилъ заптии изъ селата и подложили на мѫки още нѣкои и други селяни. Единъ день, било 2 Декемврий, 1871 год., въ кѫщата на каймакамина въ Енесъ се явилъ единъ човѣкъ въ дрехи и маниери на турчинъ софта. Обадилъ се, че иде отъ друга кааза и има нѣщо да говори на каймакамина. Влѣзълъ при Тахиръ бей, казалъ му, че е Петко, та дане мръдне отъ мѣстото си, защото на мину-

тата и той, и всичкитѣ му домашни ще бждатъ погубени. Обезумелиятъ отъ страхъ каймакаминъ не шавналъ, изслушалъ искането на Петка, и послѣдниятъ си отишълъ по работата. На другия день всички затворени селяни въ Енеския затворъ били освободени и пратени въ домоветѣ си и до дѣто билъ каймакаминъ Тахиръ бей, въ Енеско българинъ отъ каазата не виждалъ затворъ.

Прѣзъ 1872 г. П.ималъ четире срѣщи съ турски войници и заптии, каквито били специално разпрѣснати изъ цѣлия Гелиболски санджакъ да го дирятъ. Въ първата схватка, която станала на 3 Май въ Кавакъ курия, Ференско, Петко билъ съ 60 момчета срѣщу една потера отъ 40 конни заптии — суварии на чело съ единъ юзбашия, отъ които 2-ма паднали убити, а юзбашията заедно съ 12 души уловилъ живи, завелъ ги плѣнници въ планинитѣ и ги освободилъ само тогава, когато Ференскиятъ каймакаминъ освободилъ нѣколцината по-рано затворени българи отъ каазата. Въ тая схватка Петко изгубилъ единъ отъ дружината си, па и самъ той билъ раненъ. Другитѣ три срѣщи сж били на 2 Юний въ Шапкъна планина, Гюмюрджинско; на 29 Юний въ Кавакъ кория, Ференско, и на 5 Септемврий при родното село Петково, Дованъ-хисаръ, Ференско.

Прѣзъ това лѣто се случило и друго нѣщо съ единъ твърдѣ много сербезъ турски бинбашия по име Арапъ-Хасанъ, извѣстенъ тогава като строгъ и юначенъ жандармерийски началникъ въ Одринъ. Арапъ-Хасанъ се заклелъ на валията, че въ разстояние на една година или живъ или мъртавъ ще улови Петка. Дадена му била една специална потера отъ 70 души суварии и единъ видъ неограничени права, каквото разбира да върши, стига да изпълни клетвата си. Арапъ-Хасанъ започналъ да обикаля всички български села, па и турски, които минавали като Петкови приятели, биелъ населението, мжчелъ го да изкаже Петка и вършилъ още много други безчинства. „Много бѣ лесно да се справя съ тоя бабаитинъ, казваше покойниятъ, ала азъ искахъ да го уловя живъ, ва да видятъ, че Петко се не лови тъй лесно.“ Както се вижда отъ по-горѣ казаното за срѣщитѣ съ потеритѣ, Петко почналъ да маневрира хитро и когато бинбашията билъ напр. въ Гюмюрджинско, Петко направялъ нѣкоя пакость 2—3 дни далече, напр. въ Енеско, па бързо се връщалъ на първото си мѣсто. По тоя начинъ изненадалъ и Арапъ-Хасана. Шпионитѣ на П. единъ день донесли, че потерата на Арапъ Хасанъ свободно се разполагала въ едно българско село въ Енеска кааза и че за другия день Арапъ-Хасанъ билъ поканенъ на госте въ близкия до това село бейски чифликъ у стопанинътъ бей. Въ това врѣме всички знаели, че Петко е въ Гюмюрджинско. Петко зелъ двама отъ най-юначнитѣ си момчета, облѣкли се въ парцаливи селски дрехи и зели голѣми дюлгерски аршини — сопи да личатъ като дюлгери. Дружината си разпоредилъ на други по далечъ скрити мѣста

По фотографията на Крумъ Савовъ.

Родопски калайджия на работа.

Къмъ страница 217.

и имъ казалъ, че само при гърмежъ на пушка ще се явятъ на мѣстото, дѣто имъ опрѣдѣлилъ между чифликътъ и селото. Прѣзъ деньтъ Петко съ двамата си другари като пѫтници дюлгери се мѣрнали на пѫтя въ една малка долинка между чифликътъ и селото, дѣто трѣбвало да мине Арапъ Хасанъ. Седнали край пѫтя да обѣдватъ ужъ, извадили кирливи кѫрпи съ лучецъ, соль и черенъ селски хлѣбъ и чакали. По едно врѣме се задалъ Арапъ Хасанъ съ двама само суварии. Работата изглеждала щастлива, когато Петко видѣлъ, че сѫ само трима. Ако бинбашията е билъ съ повече суварии или съ цѣлата си потера, било рѣшено нищо да не прѣдприематъ, освѣнъ да дадатъ на другаритѣ си сигналъ съ гърмежъ, въ случай че потерата ги залови за съмнителни хора. Когато приближилъ Арапъ Хасанъ, запрѣлъ се малко прѣдъ пѫтницитѣ, които ужъ станали да си отиватъ по пѫтя, и ги запиталъ какви сѫ хора, откѫдѣ и за кѫдѣ отиватъ и иматъ ли тескерета. Казали му, че сѫ дюлгери, отиватъ да търсятъ работа кѫдѣ Енеско татъкъ и си иматъ тескерета. Бинбашията имъ заповѣдалъ да му извадятъ тескеретата да ги види. Мнимитѣ дюлгери почнали да тършуватъ по пазвитѣ си ужъ да вадятъ тескеретата, приближили близо при суваринтѣ и бинбашията и моментално по единъ сигналъ уловили юздитѣ на конетѣ, а съ другитѣ си рѫки дебелитѣ аршини стоварили въ рѫцетѣ отпрѣдъ на суваринтѣ, като имъ извикали да не шавнатъ, че сѫ убити на минутата. Вцѣпенени отъ страхъ и при видътъ на прочутия Петка, Арапъ Хасанъ съ другаритѣ си се прѣдалъ. Петко ги обезорѫжилъ, повелъ ги къмъ дружината си въ гората, па отъ тамъ испратилъ конетѣ на потерата въ селото съ извѣстие, че Арапъ-Хасанъ е гостенинъ у Петка въ планината и че слѣдъ нѣкой день ще се върне.

Като молния се разнесла вѣстьта, че Арапъ-Хасанъ е плѣнникъ у Петка, и потерата бързо напуснала селото и се отправила въ Гелиболъ да обади въ санджакското управление за случилото се. Петко държалъ три-четире дена при себе си Арапъ-Хасана, изучилъ отъ него много работи, накаралъ го да се закълне и нему, че въ българско село втори пѫть нѣма да стѫпва, слѣдъ това му обръсва лѣвия мустакъ и десната вѣжда и го праща, безъ да се спира кѫдѣто и да било, да се яви въ Енесъ на каймакамина и послѣдниятъ да го изпрати на валията. Заповѣдьта на войводата била точно изпълнена. Валията самъ видѣлъ, какъ може да се лови тоя горски юнакъ, а нещастниятъ Арапъ-Хасанъ билъ разжалванъ отъ чинътъ си и наказанъ съ три годишенъ затворъ въ Видинската крѣпость.

Тая постѫпка на Петка му спечелила много приятели и измежду силнитѣ и богати турски беeве, които въ лицето на Петка почнали да цѣнятъ едно истинско кавалерство, неприторно юначество и защитникъ на сиромашьта безъ разлика на вѣра и народность. Много Петкови душмани отъ първо сега му

станали приятели, макаръ че нѣкои отъ тѣхъ това правили и отъ страхъ. По заповѣдь на валията въ Одринъ били закарани и арестувани мнозина българи, главно отъ Петковото село Дованъ-хисаръ, и хвърлени въ затворътъ като ятаци. Петко прѣзъ есеньта, когато видѣлъ, че властьта безъ никакви улики мисли да държи тѣзи нещастници и прѣзъ зимата безъ да ги сѫди и осѫжда, ако наистина се докаже по сѫдебенъ редъ, че сѫ виновни въ ятаклъкъ, писалъ на влиятелнитѣ голѣмци — турци Халилъ бей, Хасанъ бей, Мустафа ефенди и др., че нѣма да се побои отъ нищо да ги намѣри и въ домоветѣ имъ, ако тѣ не се застѫпятъ прѣдъ валията и освободятъ запрѣнитѣ въ затворътъ заради Петка българи—селяни. И споменатитѣ голѣмци изпълнили Петковата порѫчка.

Прѣзъ 1873 година Петко ималъ петь сериозни схватки съ потеритѣ: прѣзъ Януарий (16, 17 и 18) при Чандъръ дахъ, Енеско, съ 15 момчета срѣщу 50; на 22 Февруарий при сѫщата планина съ 15 момчета срѣщу 120; на 23 Априлий при Куртъ-буджакъ, Кешанско, съ 30 момчета срѣщу 60 заптии; на 3 Августъ при р. Мангазъ, Димотишко, и на 24 Августъ въ планината Келебекъ дахъ, Гюмюрджинско. На 28 Май пъкъ сѫщата година при Марония Петко, като си излизалъ самъ прѣдрешенъ отъ градеца, билъ издаденъ отъ единъ гръкъ и нападнатъ отъ трима заптии. Петко убилъ единия и сполучилъ да избѣга, ала получилъ и една рана въ лѣвото ребро. Въ планината пъкъ Келебекъ дахъ прѣзъ Августъ (24) съ още не заздравѣла рана Петко цѣли седемь дена билъ обсаденъ отъ потерата на нѣкой си черкезинъ Андупъ ефенди и само съ хитро маневриране сполучилъ да се избави живъ и здравъ.

Димотишкиятъ мютесарифъ-паша билъ твърдѣ жестокъ и фанатикъ турчинъ. Той държалъ цѣлата зима (1872—73 год.) десетина българи въ затворътъ, мѫчилъ ги съ бой и гладъ безъ да ги сѫди. Напразно Петко му пращалъ много здраве да ги освободи като невинни. Трудили се и други голѣмци турци да склонятъ упоритня паша да пусне затворницитѣ, че и тѣ ще изпатятъ за тѣхъ, ала нищо не помагало. Прѣзъ зимата Петко се научилъ, че двама българи отъ жестоко малтретиране умрѣли въ затворътъ. Това силно наскърбило Петка, та рѣшилъ да се справи по другъ начинъ съ мютесарифътъ. Петку му обадили шпионитѣ, каквито той ималъ всѣкѫдѣ дори и между самитѣ чиновници турци въ конацитѣ, че мютесарифътъ ще замине за Одринъ, дѣто го викалъ валията. Това е било прѣзъ Юний мѣсецъ, 1873 година. Петко устроилъ засада по пѫтя, като искалъ да улови живъ пашата. Послѣдниятъ по нѣкаква си работа останалъ единъ два дни въ Димотика, а пратилъ харемътъ си (жена си, майка си и двѣ дѣца и съ слугинитѣ си), конвоиранъ отъ 20 заптии. Като видѣлъ пайтонитѣ, Петко помислилъ, че е и мютесарифътъ, извикалъ на заптиитѣ да се прѣдадатъ, но тѣ загърмѣли да се противятъ. Тогава дружината налѣтѣла на тѣхъ

и въ прѣстрѣлката паднали убити двама заптии и двѣтѣ жени съ едната отъ слугинитѣ въ пайтонитѣ, пайтонджията и конетѣ, а нѣколко отъ заптиитѣ били ранени. Петнадесетьтѣ души други заптии Петко пъкъ уловилъ плѣнници, обезоржжилъ ги, ала когато видѣлъ, че мютесарифътъ нѣма и че сж станали жертва невинни жени, освободилъ ги всички заедно и съ дѣцата, останали за чудо не засегнати отъ крушумитѣ. „Ако има нѣщо, което прѣзъ цѣлия ми животъ като камъкъ да тежи на сърдцето ми, казваше самъ покойниятъ Петко, и ако единъ день азъ ще трѣбва да отговарямъ и на Бога, то е това мое погубване на невинни и беззащитни жени, които впрочемъ ако знаехъ, че сж тѣ и че нѣма мютесарифътъ, нѣмаше да нападамъ. Това е едничкиятъ мой грѣхъ, спорѣдъ моето разбиране, който съмъ извършилъ безъ да заслужва въ живота си, и грѣхъ и срамъ, който никога нѣма да забравя“. Цѣлъ табуръ отъ 800 души войска била пратена по всички направления въ санджака да прѣслѣдва Петка.

Прѣзъ 1874 година Петко трѣбвало да маневрира още похитро, защото потеритѣ били и многочислени, и къмъ много страни. На 30 Май въ планината Алмалж-дахъ, Димотишко, ималъ цѣлъ день упорито сражение съ 60 момчета срѣщу цѣлъ табуръ войска. Петко изгубилъ 2 убити отъ другаритѣ си и самъ билъ раненъ въ лѣвия бутъ, а отъ нападателитѣ паднали мъртви 1 юзбашия, 4 войника и 20 души ранени. На 24 Юний въ мѣстностьта Куинъ-тепе, Кърджалийско (поради раната си Петко се отдалечилъ на вжтрѣ въ Родопитѣ въ чисто турската кааза Кърджали, като мислѣлъ, че тамъ ще го оставятъ на мира нѣколко врѣме, додѣ заздравѣе раната му), тоже ималъ схватка съ едно отдѣление заптии и башибозукъ. На 30 Юний при мѣстностьта Суукъ, Гюмюрджинско, ималъ срѣща съ редовна войска, па бързо прѣскочилъ въ Димотика, за да изгуби диря. Обаче при рѣката Къзълъ-дели на друго отдѣление войска връхлѣтѣлъ, дѣто пакъ изгубилъ единъ другарь и самъ получилъ нова рана въ рамото, но, за щастие, досущъ лека. Оттамъ прѣминалъ въ Дедеагачко и извършилъ прочутото навлизане въ самата желѣзнопжтна станция, дѣто зелъ 450 лири отъ нѣмецътъ чиновникъ Хубмберта. „Този човѣкъ, освѣнъ че постоянно злѣ се обръщаше съ работницитѣ българи по желѣзницата, казваше покойниятъ Петко, но и всѣкога се подигравалъ съ българщината, наричалъ ме кокошкарь и мн. др. Менѣ ме страшно изядѣ на тоя гордъ нѣмецъ и искахъ да му дамъ да разбере, какви сж българитѣ и кои сж кокошаритѣ“. Покойниятъ Константиновъ въ своята книжка ето какъ прѣдава тая Петкова смѣлость и причинитѣ ѝ понататъкъ: „безбройни оплаквания се отправили Петкому отъ страна на чернитѣ работници при постройката на желѣзнопжтната линия Дедеагачъ-Фере, че началникътъ на Дедеагачката станция, германецътъ Хумбертъ, се отнасялъ най-безчовѣчно съ тѣхъ. Работницитѣ се оплаквали, че имъ думалъ лоши думи, псувалъ ги на вѣра, принуждавалъ

ги да работятъ и въ празници и въ св. Недѣля, та че найсетнѣ като да имъ плаща, правилъ разни спекулации при прѣсмѣтването и неправедно отбивалъ по нѣщо отъ седмичната заплата на всѣки работникъ. Тѣзи оплаквания възмутили Петка, и той прѣзъ Юний нападналъ въ единъ хубавъ день станцията, окржжилъ я съ дружината си, влѣзълъ въ Хумбертовото писалище и обралъ касата. Това събитие таманъ бѣ на мѣстото си, защото тъкмо по това врѣме Портата бѣ започнала да лъже Европа, че населението въ Турция било благодарно отъ обѣщанитѣ нему правдини. Това събитие бѣ важно още и затова, че чрѣзъ него на иностранцитѣ се доказа нагледно, че турското правителство, администрация и публична сила, съсрѣдоточени само въ ржцетѣ на мохамеданцитѣ, не сж въ състояние да издържатъ безопасностьта, здравината и редътъ въ страната. Слѣдъ тоя, може би, укоризненъ и хайдутски Петковъ подвигъ взеха се най-строги мѣрки за прѣслѣдването му. Одринскиятъ валия, заедно съ областния военenъ началникъ, дойдоха въ Дедеагачъ съ 2000 души войска да дирятъ Петка; каймакамитѣ и кържагаларитѣ отъ Ференската, Енеската, Димотишката и Гюмюрджинската каази кръстосваха нѣколко седмици съ потери околнитѣ си; поржчителства се искаха отъ всички християнски села. Нищо не можаха да направятъ турскитѣ власти. Всичкиятъ тропотъ се свърши съ даване обезщетение 2000 лири на обрания и раненъ нѣмецъ Хумберта. Откраднати му били 450 лири, богатото обаче султаново правителство му брои 2000 лири отъ прѣпълнето турско съкровище...“

Дедеагачкото приключение, може се каза, озвѣрило турскитѣ власти. Прѣслѣдванията надъ населението били удвоени, въпрѣки това че и Петко не стоялъ празенъ и на всѣко залавяне отъ страна на властьта нѣкои селяни, били тѣ турци или българи, и Петко улавялъ нѣкой виденъ и влиятеленъ бей или синътъ му и не ги пущалъ до тогава, до дѣто въ замѣна властьта не освобождавала затворенитѣ.

Прѣзъ 1875 година Петко ималъ петь по-важни схватки съ потеритѣ: на 20 Мартъ въ планината св. Георги, Гюмюрджинско; на 9 Май въ план. Чаталъ-тепе, Енеско; на 30 Юний при Бургазъ-дере, Димотишко; на 20 Августъ въ Имаретската кория, Гюмюрджинско, и на 30 Августъ при с. Кара-бунаръ, Димотишко. При послѣдната схватка, въ която Петко билъ съ 30 момчета срѣщу 500 души черкези, падналъ убитъ единъ юзбашия и 30 черкези, а ранени неизвѣстно, обаче и Петко изгубилъ 3 убити, 5 ранени, па и самъ билъ раненъ въ ржката.

Властьта вече се указала безсилна било съ потери, било съ залавяне селянитѣ, мними ятаци на Петка, да унищожи послѣдния, който не излизалъ отъ устата на цѣлъ Одрински вилеятъ, били тѣ турци, или християни. Турското правителсто почнало да обѣщава 5000 лири награда томува, който спо-

лучи да улови или убие безстрашния юнакъ-гяуринъ, когото вече и самитѣ власти наричали *господарь на планината.* Тая награда блазнѣла мнозина, ала кой да се наеме да я спечели? Въ това врѣме въ Цариградъ живѣелъ единъ гръкъ, родомъ отъ стария Бѣломорски градецъ Марония, Гюмюрджинска кааза. Тоя гръкъ се казвалъ Тома хаджи Яневъ, извѣстенъ още и съ името Калънъ Тома Той се полакомилъ да увеличи богатството си съ 5-тѣ хиляди лири, па и като всѣки ощеславенъ гръкъ мечтаялъ и за слава и по далечни облаги. Той се върналъ и установилъ да си живѣе въ родния си градецъ Марония. Тамъ той тоже намѣрилъ почва за печала съ търговия и лихварство, което можело да прикрива лукавото му намѣрение. Отъ друга страна билъ и твърдѣ развbooленъ нравствено човѣкъ, та съгражданитѣ му почнали да го мразятъ и се оплакватъ тайно отъ дѣлата му. Петко ималъ приятели гърци въ Марония, които му казвали какво върши Калънъ Тома, ала не желаялъ да имъ се бърка въ личнитѣ разправии.

Полека лека Калънъ-Тома сполучилъ да се спознае съ Петка, да се сприятели па дори и да сеспобратими съ него, т. е. станали *аратлици.* Лукавиятъ и вѣроломниятъ гръкъ накаралъ да махнатъ отдѣлението войска, което нарочно за Петка стояло въ Марония, и оставили тамъ само трима заптии за охрана. Петко получавалъ подаръци отъ побратимътъ си, ходѣлъ му на госте и ни най-малко подозиралъ злитѣ му намѣрения. Единъ пѫть Калънъ-Тома поканилъ Петка на госте въ домътъ му въ Марония. Петко отишълъ съ 6 души другари и гостувалъ цѣла нощь, а прѣдъ съмване тръгналъ да си иде въ гората. Калънъ Тома ги изпратилъ и имъ далъ нѣколко шишета Сакъска ракия и въ кутии хубава Цариградска халва да занесатъ и на другитѣ си другари въ планината. При слизане обаче отъ стълбитѣ едно отъ слугинчетата Калънъ Томови неусѣтно приближило при Петка, опнало го за дрехата и му пришъпнало: „бате, пази се отъ халвата“. Петко се досѣтилъ, че тукъ има нѣщо, ала се прѣсторилъ като че нищо не знае, па и Калънъ Тома нищо не съгледалъ нито помислилъ нѣщо отъ вѣрнитѣ си слугини. Петко дошълъ въ планината при другаритѣ си и първата му грижа е била да не имъ дава да вкусятъ отъ подаръцитѣ, додѣ не ги опита и се увѣри въ безопасностьта имъ. Отъ друга страна гледалъ и никой отъ дружината му да не узнае нѣщо по тая случка, защото били буйни и е било възможно да прибързатъ въ нѣщо. Първата нощь, когато всички изпоспали, Петко зелъ отъ халвата, далъ отъ нея на кучетата отъ една ближна мандра. Слѣдъ половинъ часъ двѣ кучета, като се радвали на Петка, паднали трепершкомъ и умрѣли въ краката му. Втори пѫть далъ на други кучета, и сѫщиятъ резултатъ излѣзълъ. Това увѣрило Петка въ правотата на думитѣ на благородното слугинче, но Петко никому нищо не обадилъ. Додѣто Калънъ Тома очаквалъ да чуе, че Петко съ дружината му сѫ отишли на другия

свѣтъ, получилъ за чудо отъ аратлика си войвода много здраве, благодарѣлъ му за хубавото гостоприемство и вкусната халва и му правѣлъ нѣкаква дребна поржчка. И Калънъ Тома си помислилъ, че отровата е била слаба, та не подѣйствувала и кроелъ втори пжть да се опита въ гнусното си намѣрение. На 11 Май, 1876 год., обаче Петко ненадѣйно на день на пладнѣ влѣзълъ въ Марония, заловилъ всички улици и чаршията, уловилъ и вързалъ тритѣ заптии, па съ шестимата си първи другари влѣзълъ въ кжщата на аратликътъ си Калънъ Тома. Разтворилъ му сандъцитѣ, обадилъ изъ града, който има смѣтка съ Калънъ Тома, да иде да си я види, изгорилъ всичкитѣ му тефтери и записи, раздалъ всичкитѣ му пари, колкото намѣрилъ, раздалъ и покжщнината му, наградилъ богато и слугинчето, па съ гайда и съ пѣсни извелъ Калънъ Тома и го отвелъ въ своето царство—планинитѣ—дѣто слѣдъ единъ мѣсецъ го обезглавилъ.

Цѣлиятъ градъ отдъхналъ съ погубването на злия си и безчовѣченъ съгражданинъ, турцитѣ похвалили Петковото юначество, а българитѣ изъ цѣлитѣ Южни и Източни Родопи и Бѣломорското крайбрѣжие възпѣли станалото въ особена пѣсень съ всичкитѣ му подробности и украса отъ народна фантазия.

(Слѣдва).

Изъ съврѣменния помашки общественъ животъ.

Гражданско състояние. Отбиване военната тегоба.

(Продължение отъ IV книга).

— Хаклие си, Бекираа̀, праву казувашъ. Чюренче-ну можеше да стане тербейо, ала съ лубутъ. Удри му юзъ джопъ, та че аку му ни ували главо-на, повтори пакъ. Повните ли, какова едепсизинъ бѣ Странжалията? Цалу-су селу бѣ прупищѣлу утъ нега. Ала Ахмедаа̀ Томрашлията го стори чилекъ и пулвина. Въ годината пу тришъ гу бахте и пу юзъ ока синжиръ му туряше на врато-нъ. Най сетне гу убѣси на слива-на до жюмаю-на съ главо-на надолу. Слѣдъ онъ декика Странжалията посинѣ и се наду като мехъ. — „Аманъ ага, отварзима, пуснима, тоба правя харсъзлъка-съ,“ плачещимъ рече Странжалията. — „Отварзите гу едепсизинътъ“, рече Ахмедаа́, и Гевезатъ гу свали отъ слива-на. Утъ тука на сетне да видишъ какофъ хубавъ чилекъ стана Странжалията. Ду де да умре, ни даваше муха да са настопи! И Чюренче-ну щѣше да стане чилекъ, аку сига содѣше Томрашлията, ала болгаре-се му утнйоха забитлике-тъ. Нагудиха нови законе и забите, ала врютъ видите каковъ е техне-съ забитликъ.

— Мино нува врѣме, Османаа̀. За̀бури ти другучешнуту.

Чюренче-ну е загубенъ чилекъ; накови кумшие нищемъ ние въ селу-су. Силдисайте гу да ни булашцисува селске-съ тефтеръ.

— Да са силдиса! едногласно извикаха всичкитѣ „членове на комисията“.

Слѣдъ такава категорична заповѣдь и слѣдъ такова едногласно рѣшаване, Стайко прѣкара една дебела мастлена черта връзъ името и прѣзимето на Чюренчето. Слѣдъ тая операция, извършена отъ писарьтъ, агитѣ отдъхнаха, като че свалиха отъ гърбоветѣ си много тежъкъ товаръ. Бориковската община се очисти отъ едно пятно, което се олицетворяваше въ личностьта на Чюренчето!

— Пей по нататъкъ, Стайко, съ видимо удоволствие се провикна Османаá.

— „Реджебъ Илчоски, домакинъ, Айша жена, Шакиря дъщеря, Адиля дъщеря, Сабиря дъщеря, Емня дъщеря, Фатмина снаха, Нефизе внука“.

— Лекимъ е билъ женебетинъ Реджебъ Илчоски! Шийтанинъ чилекъ! Да има то четворица синове, пакъ врютъ да хи каже женски! Чюде са è защо негуви-не синуве да хи ни тросетъ ду сига за аскеръ и защо Реджебъ да ни плаща бедель, пакъ ми нищѣше дò пакъ други-се люде да платать. Юлюмъ ми щѣше до на юмо-съ, чи Реджебъ е прикаралъ въ нуфузъ тефтери дѣца-на си сасъ женски юмета. Мутлакъ сае рабута е станала онъ сеньо евелъ, ага Реджебъ бѣ азо отъ Трингуски-не кулиби.

— Ага гу ищишь, артардисалъ гу е Реджебъ. Да прикарашъ адно, двѣ моски за женски, както и да е; ала да прикарашъ врютъ синовене-си за дащере. е гулѣмъ алчеклъкъ. Реджебъ ни е до тамъ убкоцанъ. Адинъ беделъ можеше да плати. Та ако му са нищѣше да дава нолкува пари на хюкюматенъ, можеше да даде барекъ икиюзъ лефъ на селу-су, пакъ жюмаетесъ ни щѣше устави да му заматъ копелета-на на аскеръ.

— Сичку стануваше, ага има згода въ селу-су, ала хо дьо, утъ тамахкерлокъ ли, утъ саймамазлъкъ ли, Реджебъ е сторилъ адинъ кахпеликъ.

— Станалу-ту, станалу, олмушъ битмишъ! Сига да видимъ какво да сторимъ?

— Какво ще сторимъ?! Пишите си хи праву, та за напрешъ Реджебъ да збира юмъ. Да плати бинъ лефъ беделъ, та да му дойде юмо-нъ въ главо-на!

— Хаиръ, нибива той да правимъ! И Реджебъ е кумшие. Гулеми-не му копелета са миноли на гудини. Тѣхъ за аскеръ нѣма да тросятъ. Утъ по малки-не адноту е на онъ секисъ ашинда, пакъ другу-ну на онъ бешъ. Да си останатъ гулеми-не съ женски-не юмета, пакъ малкине да си са прикаратъ съ моски юмета.

— Той ще би. Лекимъ запишете гулему-ну на онъ бешъ ашинда пакъ малку-ну на онъ ашинда. Слѣдъ петь гудини,

голѣму-ну ще рукатъ за аскеръ, а ду тугава Реджебъ ще збра бешюсъ лефъ. За малку-ну сига нема да мислимъ. Който живѣе ду тугава, той да му мисли.

– Оправи, Стайко, Редженува-на асемйо, каксу рече Османаа̀.

Писарьтъ погледна по редъ въ очитѣ всички присѫтствующи „назасѣданието“ и като разбра, че сѫ съгласни съ мнѣнието на Османа̀а, наведе се надъ масата и „поправи грѣшкитѣ“ въ Реджебовата „*есемйо*“, разбира се, слѣдъ като имамътъ удостовѣри, че едното копеле се казвало Ахмедъ, а другото Сюлманъ.

Слѣдъ това Стайко продължи докладването.

— „Мустанъ Манушюски домакинъ, Хатижина жена, Селимъ синъ, Гюлсюма майка“.

— Стига, Стайко, чюхме Манушюви врютъ са изселиха. Тѣ сига са въ Маница. Аллахъ здраве да хми дава. Утъ онъ *ханьо* устанали са адно бабица и адно внученце — сирачекъ. Манушювци плачещимъ уставиха Жюркоска-на дерйо. Есъ пусъ хми стана врютъ имане-ту. Утидаха съ пу адни дрипи на гарбуве-не. Какъ ли сига гичиндисуватъ въ Анадолъ, Аллахъ билиръ. Жендаре и аскеръ на „Каракуласъ“ хи сардисаха призъ нащо, ага бѣгаха, испупукаха хми, исплашиха хи и тѣ уставиха сичку. Съ адни голи души прифарлиха граница-на. И добитъкъ, и содуве, и завивки, и сичку хми продадуха на мизатъ въ Елово; сичку хми сториха контрабанда. Устана тувъ лю баблица-на и внуче-ну хи. Мустанъ и нея викаше да води, ала та ни рачй.

На торнуване призъ нащо зе да са припѣва. Мустанъ е слуше, слуше, че е устави. „Идете, сине, съ здраве, пакъ мене оставите туфъ да си умра. Е самъ стара и нема да жива млогу. Защо да ви бавемъ пу потъ! Оставите ми и Санка да си ма дружи и разшенѣва. Ага умра, ела си гу зомите. Санку е сирачекъ; нѣма ни майка, ни бубайку. Мехмедъ си умрѣ; умрѣ и Гюлсюма. Да̀ сиди Санку да си са растожювамъ, ага си помислемъ за бубайкаму — моетъ миличекъ синъ“. — Ага е слушехъ, нажелеваше св и мене да заплачемъ. Бабица-на сига сиди съ Мехметюву-ну копеленце у дащаре-на хи въ „Жюбраилски не“ кулиби. Та е еце стара. Е живе, е не още биръ ики сенйо. Хичь нимойте е и писува въ нуфузъ тефтери. Нимойте писува и копеленце-ну. Ага умрѣ анайка му (баба му), аку ни дойде мижю му Мустанъ да гу утведе въ Анадолъ, чи ще стана изметкерче у буднекъ. Та то са ни знае и наше-су сидене туфъ ду кога ще би, ала и ние и да идимъ въ Анадолъ, пакъ нѣма да гу уставимъ въ Шерка-съ да сюртюкова пу болгарски-се села.

Всички членове на „комисията“ съ наведени глави изслушаха разказътъ на Тахираа̀ за изселването на Мустана и другитѣ Манушовци. Тѣ силно напрѣгаха гърдитѣ си да въздишатъ, когато слушаха прощалнитѣ думи на бабичката къмъ синътъ си Мустана. Имаминътъ даже се просълзи и извади кърпа да брише очитѣ си. Стайко въ това врѣме бѣ навелъ гла-

вата си надъ масата и машинално дращѣшй нѣщо по книгитѣ.

— Бабица-на и да я запишимъ, и да е ни запишимъ ни ще са развали голѣма работа; ала сирачека-нъ трѣбува да запишимъ. Мустанъ и други-не Манушювци уставятъ туфъ кулиби и мюлкъ. Аку ни запишимъ сирачека-нъ Санка, хюкюмате-нъ ще заптиса и продаде Манушюске-нъ мюлкъ; пакъ ку са пѐе юме-ну на сирачека-нъ, чи Манушюске-нъ мюлкъ ни ще стане *контрабанда*.

Хаклие си, Османаа̀. Стайко, отвори нова *асемйо* въ тефтере-тъ. Пиши Асанъ Манушовъ! Какво ще речете, ааларъ, на колко гудини да запишимъ сирачека-нъ?

Пишете гу на онъ ашинда. То нѣма толковъ, ала да̀ е на по млошку гудини. Нега нѣма да зематъ аскеръ.

— Спореденъ мене, ни ще да е злѣ да си са прикара въ тефтере-тъ и бабица-на. Ага дойдатъ нѣкви гулемци да роветъ киниги-се и да тросетъ мюлкъ на *мажире* (изселенци), ако е жива ду тугава бабица-на, ще пумогне нехну-ну юме да са куртулиса врютъ Манушюске-нъ мюлкъ.

— Праву казува имама-съ, той по знае утъ насъ. Стайко, запиши въ новата асемйо и бабица-на!

Слѣдъ управенето още на двадесетина есемета, комисията си закри засѣданието, и членоветѣ ѝ се разотидоха по домоветѣ си, защото зе да се смрачава.

Прѣзъ слѣдующитѣ два дни комисията при усилена работа прѣкара всички *есемета* и „поправи“ всичкитѣ грѣшки въ старата сѣмейна книга. Куци, слѣпи, недъгави, слабоумни и всички други безполезни за държавата и общината Бориковски жители и жителки бѣха за винаги заличени отъ „нуфузъ тефтери“. Благоразумно бѣха заличени или записани съ женски имена и половината отъ момчетата и то главно съ цѣль да се не обрѣменяватъ родителитѣ имъ съ по *бешюсъ лефъ беделъ парасж*. Наистина, комисията отвори и нѣколко нови *есемета* и за глави на сѣмействата остави нѣколко малолѣтни дѣца и стари бабици, но това тя стори, за да запази отъ „контрабанда“ имотитѣ на изселенитѣ и избѣгали въ Анадолъ *колибари*. Всичкитѣ членове на комисията бѣха убѣдени, че тѣхната работа не е „чюрюкъ“ работа, т. е. тѣ вѣрваха, че и кумшии и началникътъ ще ги похвалятъ за добросъвѣстностьта имъ въ случая. При закриването на послѣдното засѣдание тѣ порѫчаха на писарьтъ да внимава да не стане нѣкаква грѣшка при прѣписването на новия „нуфузъ тефтеръ“.

— Стайко, ние си свършихме рабута-са, рече Османаа̀. По на-татакъ е твое рабута. Гледай да ни стане нѣкакъ *калемъ качермасж*. Припиши на нови киниги врютъ асеме-тѣ, пакъ старитѣ скоцай. Кой е силдисанъ, кой е записанъ, нимой казува никутремъ. Нагудну началника-нъ ни ще на̀ никаква махано.

— Кефине бакъ, Османаа̀. Е си знамъ рабута-са. Белки викашъ, чи началника-нъ ще провѣрява люде-се? Ще дойде

въ селу-су, ще му ударимъ единъ мухабетъ, ще приглъода книга-са, ще е пудпише и ще си варви пу рабута. Пулвина людье-се да скриимъ, та нѣма да пузнае.

— Аферюмъ, Стайко! Той та ищимъ! Какво су тебе кетипинъ нѣма другъ въ Уруменли. Позна си е, ага е чилекъ утъ уджекъ. Бубайку ти бѣ еце кунушканъ и екмекъ-сайбие чилекъ. Повня, адношъ утидахме въ Куже-Урманъ на Мустанска-на кашло. Бубайкути тугава име кехай-лочекъ. Ага на виде, катуга виде Аллаха. Пусрѣщнана сасъ засмѣну лице, ваведена въ кулибата, утуртисана и не ни пусна да си идимъ, ду де не ни нагусти кату беюве. Аллахъ бинъ берекетъ версинъ, едахме, пихме и на торнуване ни тури въ торбитѣ и адинъ чейрекъ чевермйо за пу потъ.

— Ни можимъ ние стигна старитѣ людье, Османаа̀. Сига людье-се ни со кату другучешнитѣ. Сичку са измѣни.

— Хаклие си, Стайко, ала дету си е утъ уджекъ и сига са пузнава. Ти пу сичку мѣсашъ бубайка ти. Аллахъ да ти дава здраве, да станешъ въ ваше село башъ чюрбаджията.

— Ишалла! Ишалла! ще стане, извикаха другитѣ аги.

***

Писарьтъ Стайко тъкмо една седмица работи въ канцеларията до като тури въ редъ отдѣлитѣ, домакинствата, и състави „проекта“ за новата сѣмейна книга. Разбира се, той не измѣни нищо отъ това, що бѣха рѣшили агитѣ. Наистина, малко се посмути, когато видѣ, че въ едно сѣмейство бащата е записанъ на 48 години, а синъ му на 39, но да поправи тая грѣшка, не се рѣшаваше. Кой знае, кое е правото, да ли бащатае е на 48 години а синътъ на 19, или синътъ е на 39, а бащата на 58 год. И едното е възможно и другото. Само писарьтъ лично не познаваше това сѣмейство, което живѣеше въ „Свѣта Марийскитѣ колиби“. При такава бъркотия да се правятъ измѣнения е все едно да се направятъ нови погрѣшки. Слѣдъ половинъ часъ мислене писарьтъ си каза: „ако началникътъ намѣри грѣшката, ще кажи, че вмѣсто 68, писалъ съмъ по погрѣшка 48 и ще се управи тая грѣшка; ако началникътъ не забѣлѣжи грѣшката тъй ще си остане. Чюнки другу-су е управено, та и за сува ща му мисля.“

Слѣдъ уреждането на „проекта“, писарьтъ и агитѣ доста врѣме чакаха да дойде въ селото имъ Околийския Началникъ за да прѣгледа работата имъ. Прѣзъ врѣме на чакането Тахираа приготви всичко за посрѣщането на г. Стремски. Единъ тлъстъ шишекъ бѣ зетъ за *живо* отъ Адема Виюски и бѣ пуснатъ да пасе въ заграденитѣ гробища при джамията. На Сюля Минюски бѣ поржчено да подрѣже една млада пчела и да извади медъ съ бѣли пити. Освѣнъ това на писарьтъ бѣ поржчано да *смарладиса* отъ Хильбо двѣ шишета хубавъ конякъ, защото всички знаяха, че г. Стремски не пиеше други спиртни питиета освѣнъ виненъ конякъ. Другъ пжть спиртни

питиета не сж се внасяли въ Бориково, но сега се направи изключение, разбира се, съ разрѣшението на имаминътъ и то прѣдъ видъ на това, че Началникътъ ще прѣгледа и подписва новиятъ „нуфузъ-тефтери“, а тоя тефтеръ е най важната официална книга за Бориковцѣхъ.

Слѣдъ дълго чакане единъ петъченъ день — джюмайо гюнъ, г. Стремски, придруженъ отъ трима стражари, пристигна въ Бориково. Агитѣ и писарьтъ го посрѣщнаха като царь и го настаниха у хаджи Хасанъ. Гощаването бѣ царско. На трапезата бѣха се настанили двадесеть души по видни Бориковчани. Не липсваше и *лалата—мукалитинътъ* (шегобиецътъ) Мемишъ Дювлетя. Агитѣ знаяха, че г. Стремски обича шегитѣ и самъ е шегаджия и за да му угодятъ, нарочно бѣха извикали Дювлетя и бѣха го *отурдисали* на софрата. Гощаването и увеселението се продължи до икиндия. При вечерь агитѣ поканиха г. Стремски да се разходятъ до новата чюшма вързъ селото, за направата на която Окр. Комисия бѣ отпуснала на Бориковската община 500 лева помощь, подъ прѣдлогъ че водата щѣла да се доведе отъ далече и довеждането по пръстени кюнци щѣло да костува 3000 лева. Въ сжщность, Борикочвани направиха тая чюшма за 200 лева, защото разстоянието до извора бѣ десеть пжти по кжсо, отъ колкото се казваше въ заявлението за помощь и защото водата бѣ прокарана по дървени кюнци, економисанитѣ пари отъ 300 лева се употрѣбиха за изплащането на глобата, която горскитѣ власти бѣха иаложили на 20 души Бориковчани за сѣчене безъ позволение дървени материяли и за опожарване изсѣченото мѣсто. Г. Стремски разгледа чюшмата, пи отъ нея вода и похвали Бориковчани за тая имъ общеполезна работа; обаче не дойде му на ума да запита гдѣ е извора, какво е разстоянието до него, на пръстени кюнци ли е доведена водата и колко костува цѣлата направа. Паричната помощь бѣ прѣдадена прѣзъ него; чрѣзъ повѣренното му управление щѣха да се пратятъ и оправдателнитѣ документи за равноскитѣ на чюшмата. Но защо ли се взираме въ всичкитѣ работи на г. Началника? Той днесъ е дошълъ въ Бориково да „прѣдсѣдателствува комисията“, която урежда сѣмейната книга, а за другитѣ работи другъ пжть ще дойде. За чюшмата ще дойде когато му „прѣдпишатъ“, пъкъ ако му не „прѣдпишатъ“ че толкова му струва. Отъ джоба си не дава пари! Паритѣ ги отпуща Окржжната Комисия, а за послѣдната е достатъчна една квитянция, че сумата е получена въ общинската каса! А да ли тая сума е правилно изразходвана или не, това е съвсѣмъ другъ въпросъ. Общинскитѣ съвѣтници сж длъжни да контролиратъ кои суми за какво се харчатъ. И наистина, послѣднитѣ сж добри контрольори. Ако Тахираа каже, че съ економисанитѣ пари отъ чюшмата са е платила *живота* за пожаритѣ, очевидно е, че паритѣ не сж изедени! Мидюринътъ Тахираа е оправданъ. А по книгитѣ тая сума се лесно оправдава.

Стайко ще приготви разписки за *бешюсъ лефъ*, ще ги облепи съ гербови марки и ще ги поднесе на чешмеджията—зидаринъ да ги подпише. Послѣдниятъ като неграмотенъ ще помоли пакъ Стайка да го подпише, защото въ Бориково нѣма други лица грамотни на „официалния езикъ“. Писарьтъ съ прѣиначенъ почеркъ ще подпише чешмеджията и ще притури: „за неграмотностьта му подписахъ го азъ С. И-въ“. Двамата грамотни аги на турски езикъ ще лепнатъ подписитѣ си като свидѣтели, и работата е свършена. Слѣдъ това провѣрявай Бориковскитѣ смѣтки и ако можешъ, „търси подъ волътъ теле“!

Слѣдъ разглежденето на новата чюшма г. Стремски и агитѣ се върнаха назадъ и продължиха разходката си до другиятъ край на селото. Когато слънцето съвсѣмъ залѣзе и се скри задъ „Славовата чюка“, агитѣ много вѣжливо поканиха г. Началникътъ да влезе въ канцеларията и пригледа новиятъ „нофузъ тефтери“. Г. Стрѣмски слѣдъ малко помислюване рѣче:

— Ха, не е злѣ да свършимъ тая работа още сега. Азъ мисляхъ да прѣгледамъ „проекта“ утрѣ, но Вие може да идите утрѣ по работа, затова щомъ сте се збрали, и сега можемъ да свършимъ тая работа.

— Врютъ сме тува, ефенди По хубаво е сига да разгледаме книги-не та аку има некафъ кусуръ нащесъ Стаику да гу управи, та и ти утрѣ да са ни бавишъ.

— Бива тъй. Отворетѣ канцеларията!

Кехаята Смаилъ бърже отвори канцеларията, поразмѣсти счюпенитѣ столове и духна тютюневия пепель отъ масата. Слѣдъ това излезе вънъ и покани голѣмцитѣ да влезатъ. Началника пръвъ прѣстжпи прага на канцеларията и безъ да погледне наоколо и види коприненитѣ завѣси — пардонъ, паяджинитѣ — които покриваха равтоветѣ съ книжата, опжти се право къмъ масата и надникна надъ нея.

— Г-нъ писарь, гдѣ е проекта?

— Тукъ самъ г. Началникъ, на масата е проекта, отговори като войникъ писарьтъ, който запъхтѣнъ влизаше прѣзъ вратата. Стремски взе нѣкакъвъ тефтеръ, съшитъ отъ бѣли листове и почна да го прѣлиства. На Стайко сърдцето силно затупа. Агитѣ, които въ това врѣме бѣха вече влѣзали въ канцеларията, се наредиха около г. Стремски и изпитателно впиха погледитѣ си въ „тефтера“.

— Вѣрно ли е съставенъ проекта? запита г. Стрѣмски.

— Много е вѣрно, г. Началникъ, отговори писарьтъ, на когото въ това врѣме се тресѣха краката.

— Ефенди, намѣси се и Османаа. Таманъ *биръ афта* са уращисувахме ду де да управимъ меретцкисѣ нуфузе. Ду де прикараме ики бинъ кищи людье, та на глави-се забулеха. Адни са умрѣли, други са са изселили, трети са са порснали пу други села — дюбидюсъ бѣ заплѣтена рабутата. Ала шюкиръ, слѣдъ много урашмакъ, сичку управихме.

— Аллахъ бинъ берекетъ версинъ на Стайка; бизъ него пакъ ни щѣхме да можимъ да управимъ сичку; ала лахаса, копеле-су, чалашкънъ, та дойде рабута-са нарйодъ.

— Праву казува Тахираа. Стайко сворши сое поть еце гулѣма рабута. Ага е ученъ чилекъ, по му утсича юмо-нъ какво да са прави.

— Добрѣ сте направили, че сте уредили сѣмейната книга. Чистичко е написанъ проектътъ. Тъкмо тъй е нареденъ, както е означено въ образецътъ. Сега, г. писарь, сѣдни та впиши всичкитѣ домакинства, ала гледай още по чисто и четливо. Като свършишъ послѣдното домакинство, на края на послѣдниятъ листъ пиши: Настоящата сѣмейна книга се състави и провѣри днесъ 20 Августъ 189— отъ специалната комисия, съгласно приказа на П—ский Окр. управитель отъ 11 . . . . . . подъ № еди кой си. *Прѣдсѣдатель*, членове и пр. Членоветѣ да се подпишатъ и да се приложи общинскиятъ печатъ. Слѣдъ това ще земишъ книжата и ще дойдешъ нѣкой день въ Окол. управление да подпиша и азъ.

— Слушамъ, г. Началникъ. Ще приготвя всичко.

— Ефенди, режьо едеръмъ напиши на адно лисце какво да напише Стайко, чи *варятъ* та ще забури нѣква дума, та да ни станува сетне пакъ захметъ да приписуваме тефтере-съ.

— Добрѣ, ще напиша завѣровката.

Г. Стремски зема писалката и на края на „проекта" написа продиктованитѣ прѣди малко думи.

— Сварши ли са всичко ефенди? нетърпеливо запита Керимъ Онбаши.

— Свърши се; нѣма друго какво да работимъ. Вий добрѣ сте си изпълнили длъжноститѣ, за което искренно ви похвалявамъ.

— Да си жифъ, ефенди! Аллахъ да ти дава здраве да правишъ забитликъ много години въ наше-се уколия.

— На всички Аллаха да дава здраве и да се згадаме.

— Ишалла, ще се згадаме, ефенди.

— Дай Боже!

Г. Стремски съ свойственната нему усмивка излезе отъ канцеларията, а агитѣ и писарьтъ съ сияющи лица и не скрита радость се поглѣдаха и си намигнаха.

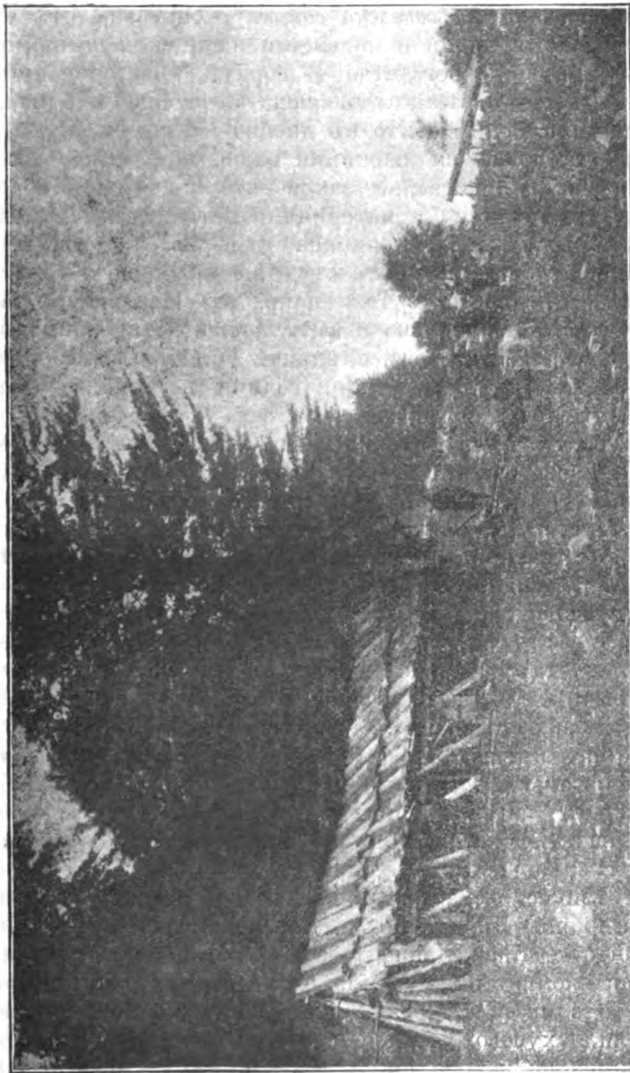
— Шюкиръ, куртулисахме са утъ момрене. Пакъ сме били моски ага ни найде никакъвъ кусуръ.

— Молчитѣ, сворши са и сае рабута. Криво право; дилму ни бендиса рабута са, рахатъ олунъ.

— Бре хей аларъ! чи кутра работа ни ми е бендисалъ, та и сае да ми ни бендиса? Е ви самъ казалъ: нищо ва усрамоти.

Аферимъ Стайко.

(Слѣдва).

По фотографията на Крумъ Савовъ.

Овчарска мандра въ сѣвернитѣ Родопски склонове.

Гората Пепелашъ при Бѣла черква въ Родопитѣ.

Седма година вече е, какъ въ София продължава да се издава едно мъничко списанийце (само една кола въ една книжка) съ название *„Лѣсовъдски сбирка“*, списвана отъ единъ малъкъ кружокъ млади и надеждни наши сили по най-скѫпоцѣнното ни природно богатство — горитѣ. Това списанийце сигурно минава незабѣлѣзано отъ нашата четеща публика, грамадното множинство на която въ днешно врѣме всецѣло е обладано или отъ дребнави партийни ежби, или пъкъ, лишена отъ по-благородни чувства, е захласнато въ удовлетворението на своитѣ егоистични и материялни стремежи. А „Лѣсовъдска сбирка“ въ всѣка своя книжка съдържа по нѣкоя хубава и пълна съ цѣненъ интересъ студийка по нашето горско дѣло и зѣещитѣ рани по него. Тъй напр. въ Ноемврийската книжка отъ т. г. въ това хубаво и заслужаваще всѣко внимание списанийце на стр. 35 четемъ слѣднитѣ симптоматични редове:

„Тежки врѣмена, усилни години прѣживѣва нашето горско дѣло. Може да се каже, че сега е настѫпилъ кризисътъ въ неговото сѫществуване — кризисъ, който може да има твърдѣ лошъ изходъ за това така да речемъ *болно дѣло* (к. ав.). Ний подчъртаваме тия думи, защото неможахме да намѣримъ по-другъ изразъ, който да обема всички апомалии, сѫществуещи въ тоя отрасълъ на народното ни стопанство. Жертвитѣ, които държавата иждивява редъ години, не се оправдаха, вложениятъ трудъ не даде никакви плодове. Слѣдъ толкова годишна работа, вмѣсто да отидемъ напрѣдъ, ние се връщаме назадъ. Прѣдъ голѣмата безсистемность въ общата ни дѣйность, прѣдъ безсилието на висшето горско управление, прѣдъ нестабилностьта на персонала,прѣдъ неговото нехайство къмъ своето призвание, прѣдъ разюзданостьта на горската стража, прѣдъ немарливостъта (*ний ще притуримъ и алчностьта*, *В. Р.*) на обществото спрѣмо горитѣ, ние неволно си задаваме въпросътъ: на кѫдѣ отиваме? и ако вървимъ все по такава наклонна плоскость, до кѫдѣ ще стигнемъ?.....“

Тѣзи редове, излѣзли отъ перото не само на едно истинско скърбяще сърдце прѣдъ перспективата на гибелния пѫть, въ който се тласка нашето горско стопанство, но и на лице напълно компетентно по въпроса, правятъ едно тѫжно впечатление и вливатъ скърбь и отчаяние у всѣкиго другиго, комуто е мило хубавото бѫдеще на земята ни и истинското благосъстояние на народа ни. А това, което уважаемиятъ авторъ въ цитуванитѣ по-горѣ редове изобщо за горското дѣло у насъ твърди, има кѫтове, скрити и отъ Божието око, въ които чудновати работи се вършатъ съ това общенародно богатство — горитѣ.

Единъ отъ тѣзи кжтове сж и Родопитѣ, що съвпадатъ въ територията на княжеството ни. Въ страницитѣ на „Родопски напрѣдъкъ" и другъ пжть се е намеквало за това безсистемно. безразборно и твърдѣ пагубно изкореняване горитѣ въ Родопитѣ, и въ тѣзи планини има мѣста. които прѣди 10 — 15 години сж били покрити съ гиздава и стройна гора,а днесъ сж вече голи и грозни ярове и зжбести скали, въ които, до когато свѣтъ свѣтува, нѣма да може да се види дръвце.

Напослѣдъкъ съ горското дѣло въ тия мѣста се вършатъ нѣкои работи. които отъ сега още показватъ, че личнитѣ материялни интереси на единични хора сж по-цѣнни отъ тия на цѣла една страна, на редъ бждещи поколения. Ние ще чакаме да се прояснн тая нахална игра съ горското дѣло тждѣва и тогава ще се повърнемъ по обстойно по тоя въпросъ, а сега ще хроникираме само едно обстоятелство, относно гората *Пепелашъ*. За тая гора отъ години насамъ три отъ съсѣднитѣ ней села: Изворъ. Маркоюо и Ени-кьой, иматъ око и водятъ споръ съ държавата да я усвоятъ като тѣхна. И тѣзи селца, подбудени отъ алчность за едно природно богатство, което тѣ не сж се грижили ни да насаждатъ, ни да отглѣдватъ, сигурно съ скрити задъ гърбътъ имъ зжбати и хитри експлоататори, непосиленъ трудъ, енергия, тичене, поклони и прѣвиване дѣ да си е прѣдъ силни *сего мѣра* сж изхабили, десетки комисии сж идвали, стотини агнета сж се изяли подъ хладнитѣ сѣнки тждѣва и мн. др. т., само дано и дано сполучатъ да турятъ ржка на тая едничка красива, а може би и животътъ на Пловдивци, гора — Пепелашъ. И както се вижда, като че щастието най-послѣ иде да се усмихне на споменатитѣ селца. На 14 Септемврий, т. г., е било назначено за разглеждане отъ върховната горска комисия горското дѣло по спора за Пепелашъ. Говори се, че комисията се е произнесла за въ полза на тия села, т. е. Пепелашъ е признатъ за тѣхна собственость. Възъ каква основа комисията е издала такова рѣшение, ний не можемъ да знаемъ. Може би отъ чисто юридическо гледище споменатитѣ села при наличность на необорими за сега докази и да иматъ право на собственость къмъ Пепелашъ, макаръ че присжщата на българина подозрителность и да ни поражда въпросъ: истински ли сж били, провѣрени ли сж и изчерпени ли сж всички докази, че нѣкога си гората Пепелашъ е била владѣние на споменатитѣ села и че не е била *вакъфъ*, както изобщо се говори и както се знае, че цѣлитѣ Срѣдни и Източни Родопи още въ първитѣ врѣмена на завладѣването ги отъ турцитѣ сж били прогласени за *вакъфски*, каквито и сега фигуриратъ въ турскитѣ официялни книжа? Но това сж въпроси, за които иматъ думата нашитѣ юристи, а прѣдъ насъ стоятъ другитѣ страни на въпроса, именно, подалечното, широкото обществено значение на една гора като Пепелашъ и въ мѣстонахождение и условия, въ каквито се намира тя. И понеже споменатата върховна гор-

ска комисия, е имала прѣдъ себе си да разрѣшава единъ именно отъ такова широко и грамадно значение въпросъ, то съ право можемъ да я попитаме, взела ли е въ съображение, изучила ли е и имала ли е прѣдъ видъ и слѣднитѣ, може би, не въ тѣсната смисъль отъ правово гледище, но важни инъкъ въпроси, а именно:

1) Зависѣлъ ли е, зависи ли сега и ще зависи ли и за въ бѫдеще поминъкътъ на Марковци, Еникьовци и Изворци изключително само отъ гората Пепелашъ, та, за да се избавятъ отъ гладъ, да имъ се даде тя за тѣхно владѣние?

2) Ако, наистина, за тѣзи три села живоътъ и поминъкъ безъ Пепелашъ нѣма, то и въ такъвъ случай трѣбва ли да се зачетатъ интереситѣ на три села, а да се игнориратъ интереси, па и правá климатични, здравословни, естетични, природни и др. не само на десятки други села на около Пепелашъ, а и на цѣлъ единъ градъ Пловдивъ съ неговия приполски районъ, къмъ който Пепелашъ указва извѣстно влияние?

3) Когато Пепелашъ стане владѣние на Изворци, Еникьовци и Марковци, съ какво би гарантирали тѣ, че единъ день, и то не твърдѣ далеченъ, тая тъй хубава природна красота — Пепелашъ — гледана и очувана отъ хищна рѫка стотини години, нѣма да се обърне на голи кан ри, грозни и отвратителни ярове и сипеи, годни само за зловѣщо виене на орлитѣ и грачене на вранитѣ?

4) Горитѣ, както се знае, иматъ широко обществено значение и цѣнность и поради това тѣ трѣбва да бѫдатъ запазени като собственость на цѣлата страна, на цѣлия народъ и като е тъй, не помисли ли почтената върховна горска комисия, че нашата невѣжа маса отъ населението, подклаждана, инспирирана и деморализирана отъ страна отъ тъй много вече наплодилия се типъ алчни и груби материялисти, въ разстояние само на нѣколко години по единъ или другъ начинъ не единъ Пепелашъ, а 100 такива може да тури въ джобоветѣ си и то въ замѣна не на нѣкое друго обществено-културно благо, въ замѣна не на подигане умствения и моралния уровенъ на Изворци, Марковци и Еникьовци, а тъкмо въ обратна форма: отваряне повече кръчми въ тѣхъ, слѣдователно повече ежбини, повече гонения и крамоли, повече разтлѣние?

5) Каква гаранция напр. би имала държавата и обществото, че Изворци, Марковци и Еникьовци ще експлоатиратъ Пепелашъ тъй рационално и разумно, че не само да се запази тая гора въ днешния си видъ, но и да разширятъ и увеличатъ нейния приръстъ по пространство и количество? Ще ни възразятъ, може би, че по новия законъ за горитѣ и частнитѣ гори сѫ подъ закрилата на държавата, която има право на извѣстенъ контролъ. Да, не отричаме това, обаче контрольтъ на държавата при днешния у насъ нравственъ уровенъ, при днешния развой на партизанството, на грабежитѣ, на хищниче-

ството, ще бжде само фиктивенъ. Примѣри за това имаме вече съ хиляди.

Но не е само всичко това, що по нашето скромно разбиране изброихме по-горѣ. Пепелашъ е едничкиятъ по-крупенъ комплектъ гора въ тоя край и тъй близка до полето, и ако тая гора тъй лекомислено, а споредъ насъ и грѣшно, се отстжпи за собственость на кое и да е село, на кого и да е другиго, освѣнъ на държавата, послѣдната ще изгубва годишно и единъ добъръ доходъ, който може да оползотвори въ хиляди други звещи нужди въ тия нещастни планини. Па освѣнъ това Пепелашъ ще послужи и за мѣсто на безброй безчовѣчни глоби, крамоли, па и човѣшки жертви, защото Изворци, Марковци и Еникьовци би прѣчупили краката на всѣки нещастникъ — кираджия пжтникъ отъ Широка-лжка, Хвойна, Павелско и стотини други села изъ вжтрѣшностьта на Родопитѣ, на които пжтьтъ за Пловдивъ е прѣзъ Пепелашъ, ако се отбие да попасе добитъка си или събере пжтемъ сухи клоне и пжтемъ ги закара въ Пловдивъ, за да купи за кжщи една ока соль. Положението би било още по-грозно и отъ горното, ако единъ не далеченъ день пъкъ Пепелашъ се намѣри въ ржцетѣ на нѣкой зжбатъ експлоататоръ—стопанинъ, обстоятелство твърдѣ възможно, па и обикновено вече въ нашия модеренъ общественъ животъ и строй. Ако ли е въпросътъ, че Изворци, Еникьовци и Марковци сж лишени и отъ гори за горива (това може се каза донѣкждѣ само за Марково, ала за Изворъ и Еникьой не, защото въ тѣхнитѣ землища и сега иматъ прѣдостатъчна гора, частна или общинска, не можемъ да знаемъ въ тоя часъ), то и до сега никой не имъ е запрѣтявалъ да събиратъ сухото, падналото и негодното въ Пепелашъ, съ което не три, а десеть села могатъ посрѣща нуждитѣ си; обаче ако е тѣхна собственость, тогава ни брадвата, ни пожарътъ, ни други могатъ се ограничи, щомъ е да се доставятъ лесни срѣдства за обогатяване.

Въ свършекътъ на тѣзи ни нѣколко реда нашето скромно разбиране и мнѣние е: *Пепелашъ да остане по какъвто и да е начинъ на държавата* и не само той, а и всички други какви и да сж гори въ Родопитѣ и всѣкждѣ въ държавата, защото, ще свършимъ съ думитѣ на другъ единъ почтенъ авторъ, който на стр. 35 въ цитуваната кн. на „Лѣсовъдска сбирка", г. П Иотовъ казва:

„Сждебно-административнитѣ комисии, които въ нѣколко закона поредъ се прѣдвиждаха и които струватъ на държавата и общинитѣ съ стотици хиляди лева, не могатъ да създаватъ отъ нищо нѣщо. Тѣ раздаватъ правà възъ крива основа и затова нѣма да догонятъ желанието. Остая пакъ онова срѣдство, което толкова врѣме проповѣдваме за спасително, което почива на истинското положение на въпроса и което, увѣряваме мало и голѣмо, че ще спре отведнажъ всѣкакви разпри, ще прѣкрати всѣкакви лишни разходи, гонения, убийства — ще постави

редъ въ горитѣ, ще ги заварди отъ кражби и опустошения и ще гарантира отъ една страна траенъ поминъкъ за населението, а отъ друга—за държавата добъръ доходъ. *Това срѣдство е обявяване горитѣ за държавна собственость — такива, каквито сѫ били и въ турско врѣме до нашето освобождение* (*к. н.*). Трѣбва да кажемъ, че каквото и да се прави, колкото и да се отбѣгва тоя хапъ, накрая болното наше стопанство все ще го приеме: отъ него то нѣма да се избави, защото въ него лежи спасението. Жалъ само е, че ако не се приеме сега, а се отложи за по-послѣ, голѣмо пространство гори ще се опустоши, ще станатъ по-жестоки саморазправи, ще се разпилѣе още сума пара, съ една рѣчь — ще станатъ работи, врѣдни до нѣмай-кѫдѣ, работи, които при малко хладнокръвно обсѫждане на въпроса ще се избѣгнатъ. Повтаряме, че въ това лежи спасението на горитѣ и то ще ни се наложи, когато и да е".

Друга една подобна горска комисия обиколи вѫтрѣшностьта на Рупчосъ прѣзъ края на Августъ и началото на Септемврий, т. г., обаче нейнитѣ положителни рѣшения не ни сѫ извѣстни за сега, та ще имаме случай и другъ пѫть да се повърнемъ по тоя твърдѣ важенъ въпросъ по горското стопанство въ Родопитѣ.

С.

Вѣсти изъ Родопитѣ.

По нашитѣ пѫтни съобщения въ Родопитѣ.

Току-речи ний всички почти свикнахме да гледаме, че нашиятъ повседневенъ печатъ вънъ отъ партийнитѣ ежбини, егоистични и дребнави закачки друга сериозна храна досущъ малко дава, когато безбройналѣжащи отъ обществено-културенъ, икономиченъ и национално-държавенъ интересъ стоятъ незасегвани, не освѣтлени и непонятни за това общество, което каквото и да е то, все съ своитѣ материялни срѣдства може да издържа тоя печатъ, тия публични органи на словото. Не отричаме, че нѣкога въ нѣкой виденъ партиенъ органъ ще срѣщнете да се разгледва нѣкой отъ по-крупно обществено значение въпросъ, обаче все пакъ между редоветѣ му ще видите да личи субективната отъ партийно гледище и интересъ тенденция. И до като това може смѣло да се каже за тъй нариченитѣ главни партийни вѣстници, то какво да кажемъ за тъй наричаната *жълта преса* и тая изъ нашитѣ провинциални градове и паланки, макаръ че и послѣдната, провинциалната, има своето важно значение: да изтъква, да разиска и да освѣтлява и правителство, и общество съ многобройнитѣ провинциялни, локални нужди на даденъ край или градъ. Обаче и тия провинциялни вѣстничета въ рѫцетѣ на разнитѣ партийни котерии, шефове и шефчета не отиватъ по своето назначение, а служатъ да сѣятъ само деморализация въ обществото и да увеличаватъ и раздухватъ взаимнитѣ вражди. При все това и при тая перспектива на нашето тъй да кажемъ публично мнѣние сегисъ-тогисъ между тръниттѣ и буренитѣ лъсва нѣкога и по нѣкое бисерче, което заслужава и похвала, и внимание.

Горнитѣ мисли ни прѣлѣтѣха прѣзъ умътъ, когато прочетохме хубавата уводна статийка въ бр. 76 въ издаваемия се въ г. Станимака в. „Друж-

ба“ за нашитѣ изобщо пжтни съобщения въ Родопитѣ. Почтениятъ авторъ като натъква фактътъ, че ний въ България нѣмаме пжтища като хората и че колкото ги има, повечето сж наслѣдени отъ турско врѣме, спира се на нашитѣ съобщения въ Родопитѣ, що оставатъ въ наша територия, дѣто както всичко друго, тъй и пжтищата сж въ първобитното си състояние. И наистина, би трѣбвало човѣкъ самъ да пропжтува изъ тия планински усои и долини, за да види съ очитѣ си крайната безгрижность досегашна на всички наши правителства къмъ пжтнитѣ съобщения въ тоя край отъ една страна и отъ друга мжчния непоносимъ животъ на планинското население въ своитѣ економични сношения съ вънщния отъ планинитѣ свѣтъ. А нашитѣ правителства смѣло може да се укорятъ въ нехайство и индифирентность и въ това отношение къмъ Родопитѣ не само отъ чисто економична гледна точка, но още повече и отъ държавно-охранителна. Защото Родопитѣ съставляватъ най дългата наша граница съ Турция, граница отъ първостепенна важность не само по своята планинска географска природа, но и въ етнографско отношение. Земете напр. главнитѣ проходи — друмища, що съединяватъ прѣзъ Родопитѣ Южна България съ вжтрѣшностьта на Турция, а именно пжтьтъ, що съединява Неврокопъ - долината на Мѣста съ Пазарджишко; долината Вжча — Тъмрешко съ Пловдивъ; ущельето на Чепеларската рѣка—долината на Арда съ Пловдивъ - Станимака; Тополовскиятъ проходъ съ Иридерско и т. н. и ще се увѣрите, колко нехайно, колко прѣстжпно въ извѣстни случаи гледаме и прѣнебрѣгваме и такива пжтища, които иматъ тѣсна свръзка и къмъ нашата охрана и сж отъ първостепенна държавна стойность. А въ това отношение нашитѣ държавници плюсъ военнитѣ трѣбваше поне отъ турцитѣ да земать примѣръ, защото Турция отдавна ни е напрѣварила, та, недай Боже, въ даденъ моментъ ще видимъ далновидностьта на турскитѣ държавни мжже въ отношение стратегичнитѣ Родопи отъ една страна и нашата некадърность и кжсогледство отъ друга. Нѣма да изброяваме и повтаряме наново тукъ, какво е направило турското правителство въ послѣднитѣ 10—15 години, за да свърже нашата граница съ всички важни пунктове свои въ вжтрѣшностьта съ добри коларски пжтища. (Вижъ за това сп. „Родопски напрѣдъкъ“ г. I кн. 2 „Пжтнитѣ съобщения задъ нашатаграница въ Родопитѣ.) Че ний не говоримъ празни приказки, канимъ всѣкиго, а особено нашитѣ военни, който иска да се увѣри, да излѣзе къмъ Персенкъ и нашата граница по долината на Вжча, за да види какъ демонстративно личи хубавия новъ коларски пжть, който турското правителство е прокарало напослѣдъкъ прѣко прѣзъ Родопитѣ и съединило Драма—Кавала — Солунъ — долината на Мѣста съ Дйовленъ и Тъмрешъ, единъ хвърлей дѣто рекли до Пловдивъ.

Образователното-спомагателно дружество „Родопска искра“ още прѣзъ 1897 година въ специялно издадената си брошюрка „Нуждно ли е да се построи едно държавно шосе отъ Станимака до с. Чепеларе и границата въ Рупчоска околия“ изтъкна положението на нашитѣ пжтни съобщения въ Родопитѣ и освѣтли обществото у насъ съ значението и налѣжащитѣ нужди да се помисли и направи това, което отечественитѣ интереси ни налагатъ въ отношение нашата граница въ тия планини.

Прѣзъ 1899 г. ужъ главниятъ пжть Станимака—Хвойна - границата се прие и узакони въ Н. Събрание за първокласенъ държавенъ пжть и ето вече 6 години оттогава се изминаха и може се каза, че не е направено нищо почти, ако не считаме разбиването една канара при с. Хвойна и нѣколко моста, започнати да се строятъ сега. А какво да кажемъ за Тополовския проходъ, който споредъ нашето разбиране има прѣимуществено значение въ сравнение съ другитѣ? Тоя проходъ, най-прѣкия, прѣминава нашата граница и съединява съ чисто турско население пространства въ вжтрѣшностьта на Родопитѣ, а при това е и близкото съединително и укрито отъ чуждо око звено съ главния воененъ пунктъ - Кърджали. Отъ Гюмюрджиня и Кърджали прѣзъ Иридере надъ Тополовскии проходъ на нашата граница цѣли полкове турска войска би се изпрѣчила надъ главитѣ ни безъ да я забѣлѣжимъ и знаемъ, защото ще мине прѣзъ мѣста, населени безъ никаква друга

примѣсь. Освѣнъ това тоя проходъ, военно-стратегичното си значение напослѣдъкъ бързо развѣва и економичното си и търговско положение, защото слѣдъ като съ нашитѣ съ нищо неосновагелни четнишко-грабителски движения въ Чепеларско приустановихме всѣкакво движение на хората отвъдъ границата да минаватъ насамъ, Тополово стана пазарния пунктъ за населението изъ широката вжтрѣшность на Ардината долина, която се прѣхранва изключително съ произведенията изъ Пловдивското поле. Но не е само това. Стотинитѣ добитъци, които ежегодно се изнасятъ отъ нашитѣ панаири отъ Пловдивъ—Станимака—Чирпанъ за Гюмюрджинския санджакъ, отъ нѣколко години насамъ до единъ минаватъ пакъ прѣзъ Тополовския проходъ и Кърджали, а старият търговски пжть Пловдивъ — Станимака — Чепеларе запустѣва, защото въ Чепеларско отдавна всѣка власть и законность и всѣки човѣшки моралъ сж замѣстени съ друго — съ грабежи и убийства!

Въ заключение ний не сме изгубили окончателно още нашата вѣра въ нашитѣ ржководещи сфери и поне сега, когато положението на българския народъ въ полуострова прѣкарва особени тежки минути и нашето внимание и енергия трѣбва да бждатъ най-напрегнати надъ развиващитѣ се събития въ Турция, вѣрваме ще зематъ овреме всички нужни мѣрки за охраната на нашата тъй злѣ изоставена и тъй важна граница въ Родопитѣ.

С.

Едно справедливо искане.

Проникването на четнишката политика и въ слабитѣ и малки по численость на население български покрайнини и изъ обширната вжтрѣшность на Родопитѣ докара резултати, които отъ по-рано се прѣдвиждаха. Тия четнишки движения[1] разяриха турскитѣ власти и въ тия мѣста, та се нахвърлиха надъ беззащитното българско население и въ Гюмюрджинския санджакъ, дѣто ето вече цѣли шесть години това наше население се измжчва и постепенно рѣдѣе и намалява. Отъ 1899 година до днесъ повече отъ 500 български сѣмейства сж напуснали роднитѣ си пепелища и отъ тоя санджакъ и разпилѣли изъ разни крайща въ княжеството.

Около 35 такива бѣжанци български сѣмейства отъ Ахж-челебийско прѣди двѣ три години нѣщо се заселиха въ помашкитѣ селца Бърово и Журково, разположени въ непристжпнитѣ усои между Чепеларската рѣка и Тополовския проходъ. Двѣтѣ махалчини, прѣвърнати вече отъ помашки въ български, сж на $1/2$ часъ една отъ друга, ала по на 4 — 5 часа далече отъ окржжаващитѣ ги въ тоя жгълъ стари български села: Югово, Чаушово и Мънастиръ. Тая отдалеченость за сега, додѣто да се уредятъ, ги поставя въ много трудно положение, защото не сж въ положение всички нужди, и поминъчни, и духовно-културни, да си наваксатъ, па и такива, каквото сж черква и училище, самѝ не сж въ състояние да си припечалятъ. Особено чувствителна имъ е нуждата отъ училище.

Въ началото на текущата учебна година споменатитѣ махалчинки сж имали около 30 дѣца, подлѣжащи на задлъжително учение, и поради това сж се отнесли съ молба до Министерството на Народната Просвѣта да имъ се открие народно основно училище. Какъ е погледнало Министерството на това справедливо и законно искане, незнаемъ, но намъ се ще да вѣрваме, че слѣдъ като се увѣри въ основателностьта на молбата на тѣзи хора, ще направи това, което е и длъжно да стори въ случая.

С.

---

1) Въ нѣкои кжтове изъ Родопитѣ, каквото е Чепеларско напр., е и грѣхота, и срамота да се именува и четнишко движение, защото едно истинско революционно—освободително дѣло, което си е поставило за цѣль сломяването на единъ несносенъ политически режимъ, какъвто е турския, неможе да се солидаризира съ една хайка, изцѣло прѣдадена само на грабежи и атрофирана въ всевъзможни прѣстжпни инстинкти. И до кждѣ е достигнало това грозно разтлѣние днесъ въ Чепеларско, служи фактътъ, какъ и най-голѣмата прѣстжпность чуть ли не е въздигната въ единъ видъ култъ, въ гражданска доблесть, прѣдъ които и власть, и общество, и интелигенция (?) нѣмѣятъ ли нѣмѣятъ!. . .

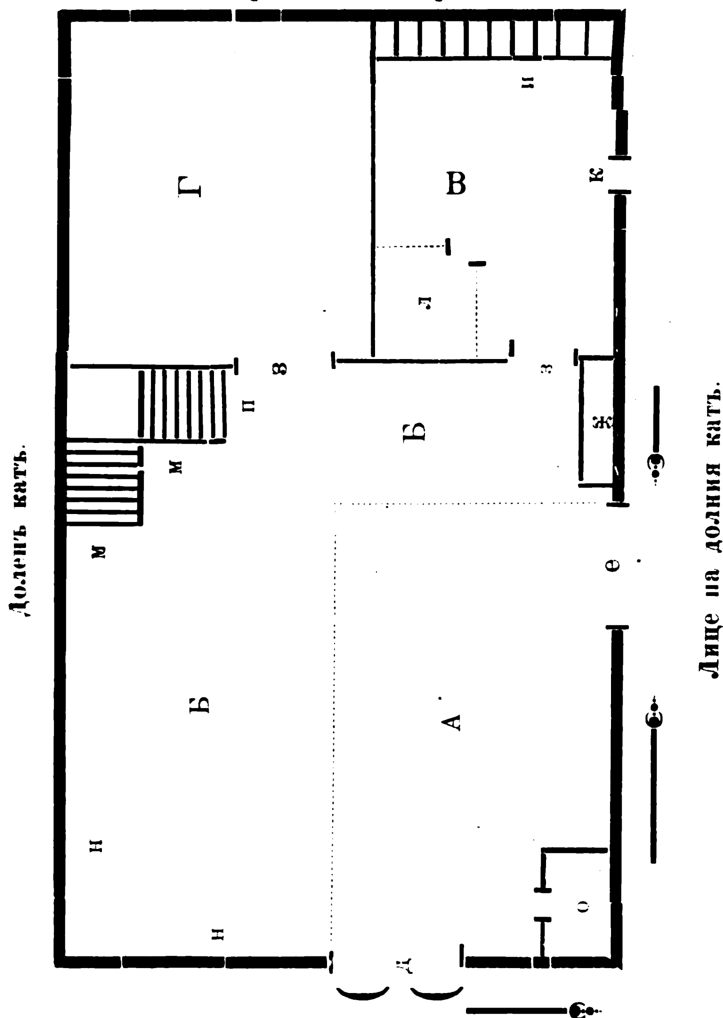
Материали за вѣществената култура изъ Срѣднитѣ Родопи.

Отъ Ст. Н. Шишковъ.

(Продължение отъ IV кн.).

Втори типъ-Срѣдно-Родопска кжща.

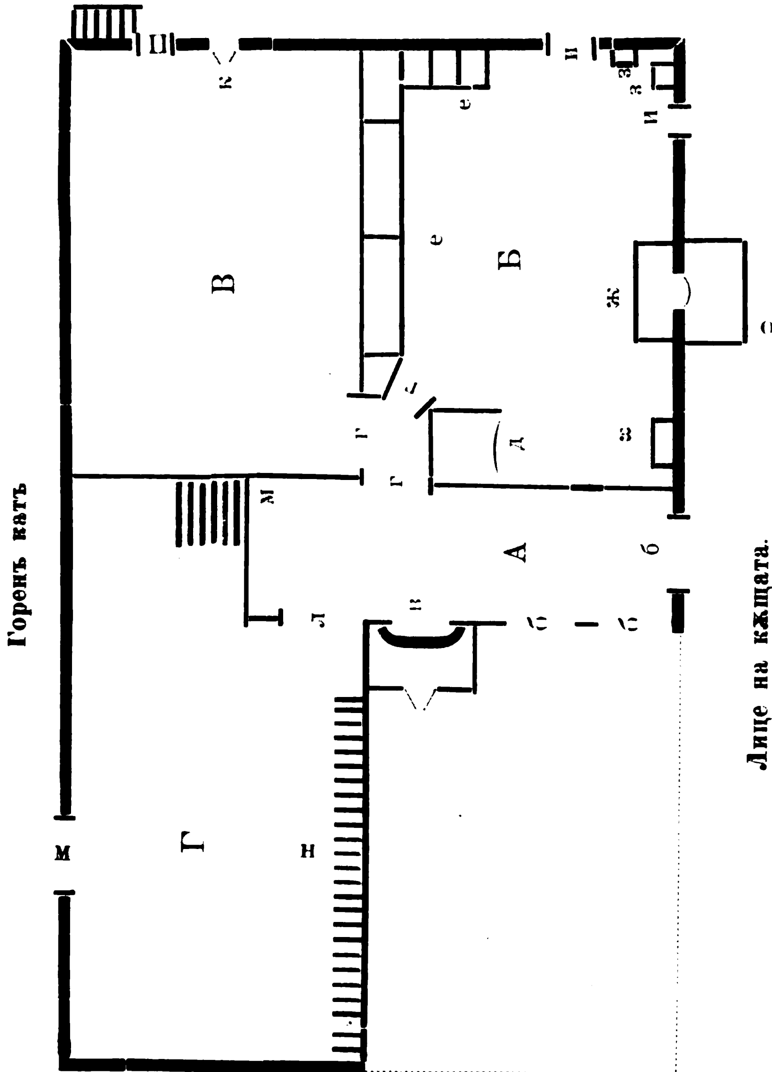
Този типъ кжщи изглежда да сж най-стария типъ, запазенъ вече на рѣдко изъ крайнитѣ селца и махал-

чини въ Ахж-челебийско, Широколжшко, Дарж-дерско и другадѣ. Въ голѣмитѣ и по-централнитѣ села тоя типъ току-речи е вече изчезналъ. Дължината на тоя видъ кжщи достига отъ 12 до 15 метра, а широчината е обикновена: 8 до 10 м. Отличава се прѣдимно отъ първия и изобщо отъ всички други по това, че половината, на която се намира и главнат входна пжтна **порта** (д), е откритъ дворъ (А), а задната и на лѣво частьта (Б, Б) не сж отдѣлени отъ него съ никаква прѣграда, а сж само подъ подътъ на горния етажъ. По тоя начинъ прѣдната открита половина (А) лѣтѣ служи за садене на дребенъ зеленчукъ, а зимѣ—за дневна почивка и мѣсто за хранене на добитъкътъ. Задната пъкъ подъ горния етажъ часть отъ тоя тъй широкъ и откритъ дворъ служи като **сушина**, дѣто се пастрятъ дървата за гориво (н, н,), станътъ за тъчене (п) до сълбата (м, м), **пеᵃрàлникат** (ж) и др. т. Въ жгълътъ (о) е пъкъ заходътъ. Стѣнитѣ и четиретѣ сж цѣли каменни, отъ които всички сж доизкарани до покривътъ, освѣнъ прѣдната (—▷), която е до една височина, додѣто е подътъ, т. е. $2^1/_2$ — 3 метра, покрита е съ плочи и служи за ограда — **харѐм** — на дворътъ. Споредъ мѣстото, на каквото е построена кжщата, харемътъ бива и по-високъ отъ обикновената височина, съ прѣдимна цѣль да не може тъй лесно да се прѣскача прѣзъ него отъ вънъ за дворътъ. Входнитѣ вратá (д) сж широки, двукрили и отъ здрави и дебели дъски направени. Отъ вжтрѣ се затварятъ съ **с'урм'оᵃ** — дървена прѣчка, вградена въ стѣната. Отгорѣ има **мандàлка,** дървена прѣчка, която, като се подигне отвънъ посрѣдствомъ едно колче—**пишкàлу**—отваря се едното или и двѣтѣ крила изведнъжъ. Колчето е врързано отъ вънъ на връвчица. Освѣнъ това за прѣдизвѣстяване кжщнитѣ, когато нѣкой човѣкъ влѣзе въ дворътъ, отъ вжтрѣшна страна на портитѣ е вързано звънче и нагласено тъй, че щомъ се отвори вратата, безъ да се ще, бутва се звънчето и послѣднето издрънква. На прѣдната стѣна има още една малка еднокрила вратичка (е), прѣзъ която се отива за градината, когато главната порта непрѣменно е на

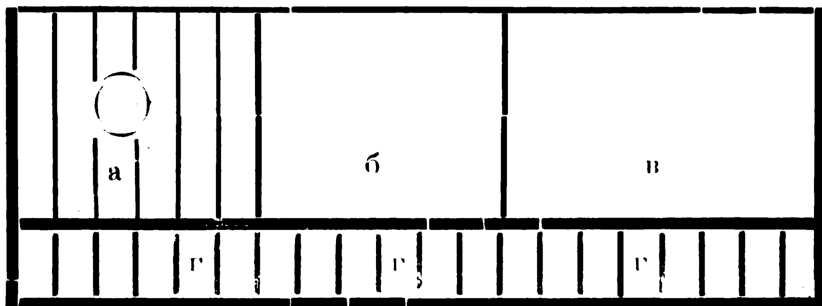
улицата. На задния край е **скàлата,** сълбата (м, м,), по която се отива за горния етажъ.

Лѣвата половина е прѣградена съ **чит'** и е раздѣлена на двѣ части: оборътъ (В) за добитъкътъ съ **прòл'уф** (к), ясли (и) и **кòч'ур** (л) за телцитѣ и **мазòата** (Г) т. е. зимникътъ, дѣто се пастри зимовището. Нѣкждѣ зимникътъ е приспособенъ половината за малка зимна стаичка за живѣене, наричана въ Ахж-челебийско **нѝска коащa.**

За горния катъ се излиза по сълбата (м) за **по́тунът** (А). Тъкмо до сълбата е вратата (л), прѣзъ която се влиза за **пла̀авнеата** (Г), въ която се държи храната — **захир'оа** — за добитъкътъ (сѣно, слама, шума и пр.). Прѣдната страна на плѣвнята е обкована съ **та̀л'пи** (н), разрѣдчени дъски, често пѫти къмъ горния край подъ самата стрѣха на дльжъ открита досущъ за провѣтряване на храната. Плѣвнята пада надъ откритата часть отъ дворътъ. Отъ задния край на плѣвнята е вратата (м), прѣзъ която се вниса и изниса храната за добитъкътъ.

На потонътъ тъкмо до вратата на плѣвнята е **миел'никат** (в), съ издадена дъсчена ограда на вънъ и съ **ч'учу'р** — улей — надъ дворътъ, собствено надъ откритата му часть. Потонътъ къмъ дворътъ е цѣлъ откритъ отъ единъ метъръ нагорѣ отъ подътъ, както показва тукъ чертежътъ. (Миелникъ (а), **кепенцитѣ** или

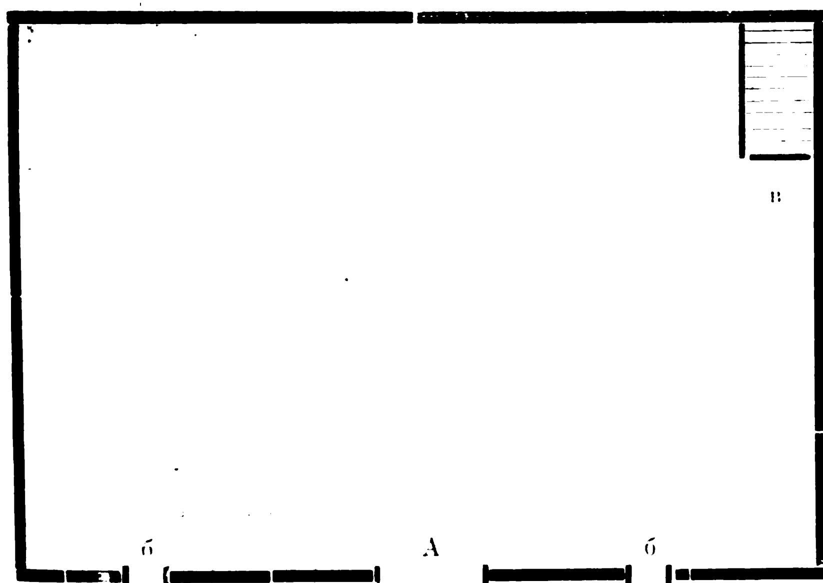
Лицето на потонътъ А

пармàцитѣ, както ги наричатъ (в, в), които сѫ цѣли открити, а отдолѣ надъ подътъ до 1 м. височина е обковато съ дъски (г, г, г). Прѣзъ вратата двойна (г, г, г) се влиза за **го̀рната коаща**, т. е. сѫщинската стая, дѣто живѣе, спи, яде и работи цѣлата челядь. Въ тая стая има **муса́ндри** (е), **пули̇́ци** (е), **дула̀пеа** (з, з, з), **ѝдеар** (д) и подъ него **хамба̀р'**, а на около по стѣнитѣ до на единъ човѣшки ръсть височина сѫ **ра̀фтувеатеа**. На едната стѣна е **угни́щеату** съ **пиз'юл'**, пещьта (ж) и коминьтъ. Тая стая се освѣтлява съ два, а често пѫти и само съ единъ, малки прозорчета, облѣпени

зимѣ съ книга, а лѣтѣ отворени. Тѣ сж съ дървени прѣчки, па освѣнъ това отвжтрѣ се притварятъ нощѣ и съ здрави дъсчени капаци. Въ **уличката (г)** е вратата за **клеатоат** (В), килерътъ, дѣто се пази покжщнината, дрѣхитѣ и други под. Килерътъ е почти тъмно отдѣление, защото малкото мазгалче (к) не е достатъчно да пропуща свѣтлина. Въ нѣкои кжщи отъ тоя типъ въ килерътъ има малка вратичка (п) съ сълба за градината и оттамъ за гората. Прѣзъ тия врата челядьта е избѣгвала въ гората, когато отъ пжтнитѣ врата сж нападали еничери, кърджалии и др. въ грозното минало на Родопитѣ.

Другъ отъ 30 години насамъ и твърдѣ разпространенъ типъ кжщи изъ Срѣднитѣ Родопи сж тъй наричанитѣ **дивит' бичимѝ**, които, наистина, иматъ формата на дивить. Тѣ сж почти двоетажни кжщи, нѣкои съ харемп, други не. (Подобенъ на тоя типъ е помѣстената илюстрация въ кн. III т. г. на „Родопски напрѣдъкъ“. Чепеларски типъ на тоя видъ кжщи г. В. Дѣчовъ е описалъ въ своято студия „Срѣд-

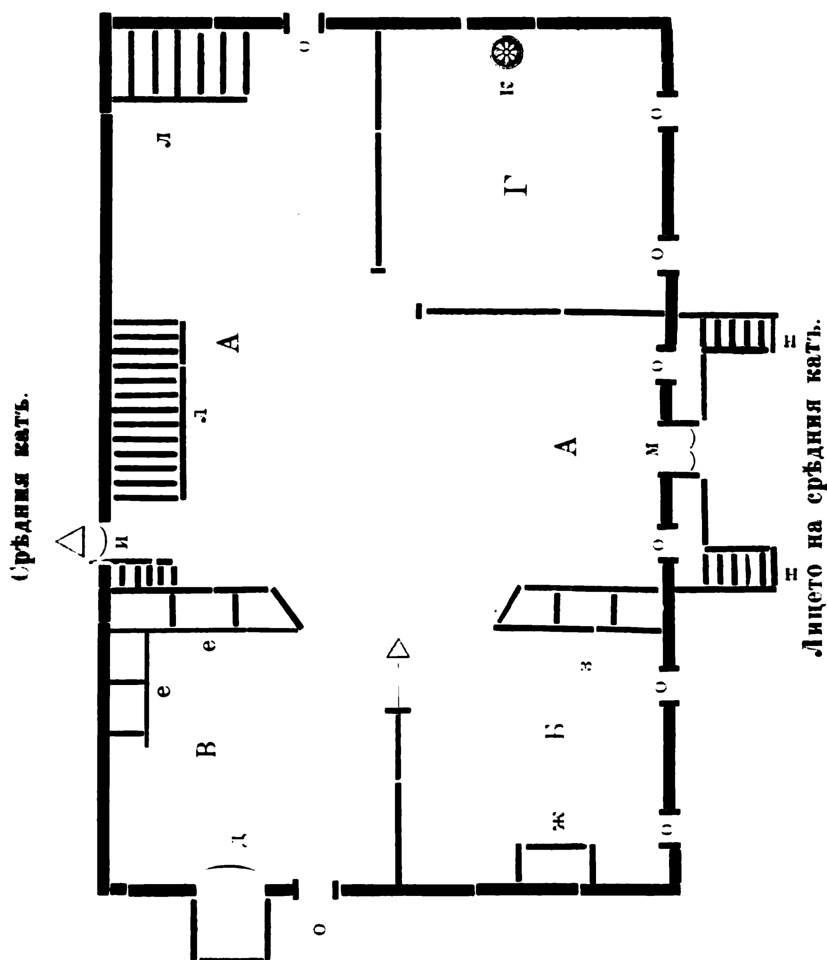
Доленъ катъ на зеията.

Лицето на долния катъ.

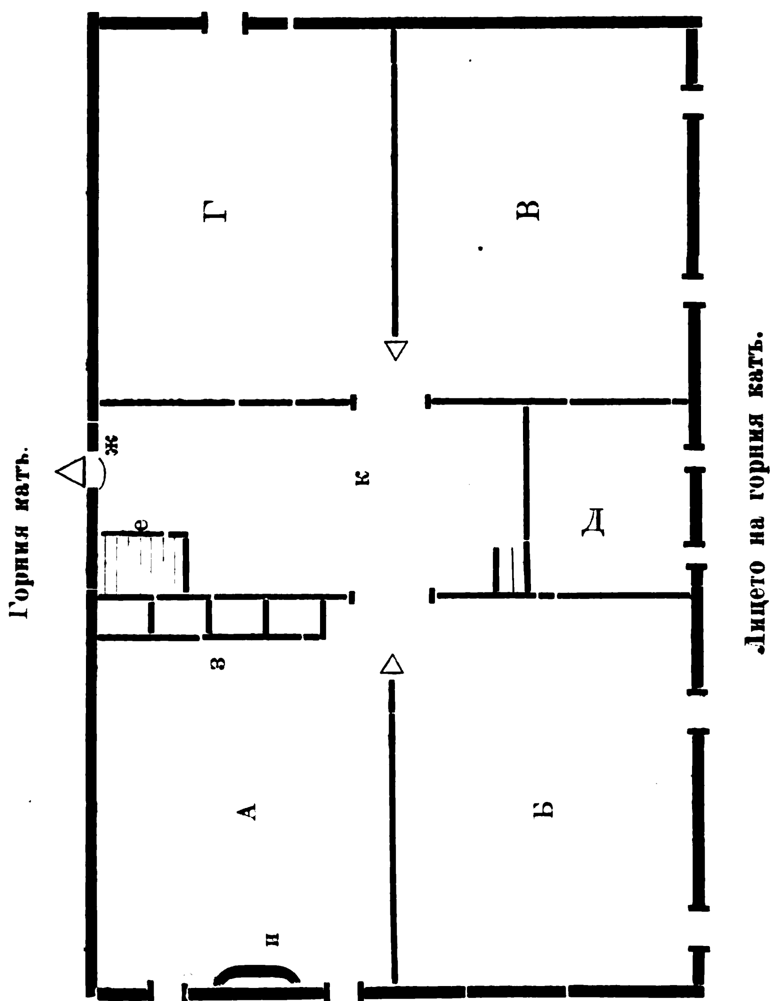
но-Родопско овчарство“ кн. XIX отъ Министерския сборникъ за нар. умотворения). Въ послѣдно врѣме почнаха да се строятъ и полумодерни градски, но все пакъ приспособени на мѣстнитѣ поминъчни условия кѫщи. Такъвъ типъ, твърдѣ распространенъ въ голѣмитѣ Ахѫ-челебийски села, показва слѣдния чертежъ.

Долниятъ катъ е на земята, на лицето му сѫ вратата (А) и малки прозорци съ желѣзни прѣчки (б, б), а на единия ѫгълъ се намира сълбата (в) за срѣдния катъ. Цѣлото пространство по-нѣкога е не раздѣлено на тоя катъ, който служи само за дърва за гориво, за сѣчи-

вата, а у кехаитѣ, абаджиитѣ и други състоятелни хора служи и за складъ на вълна, ярина, кожи и др. стоки, които искатъ влажно мѣсто, лѣтѣ хладно, а зимѣ топло

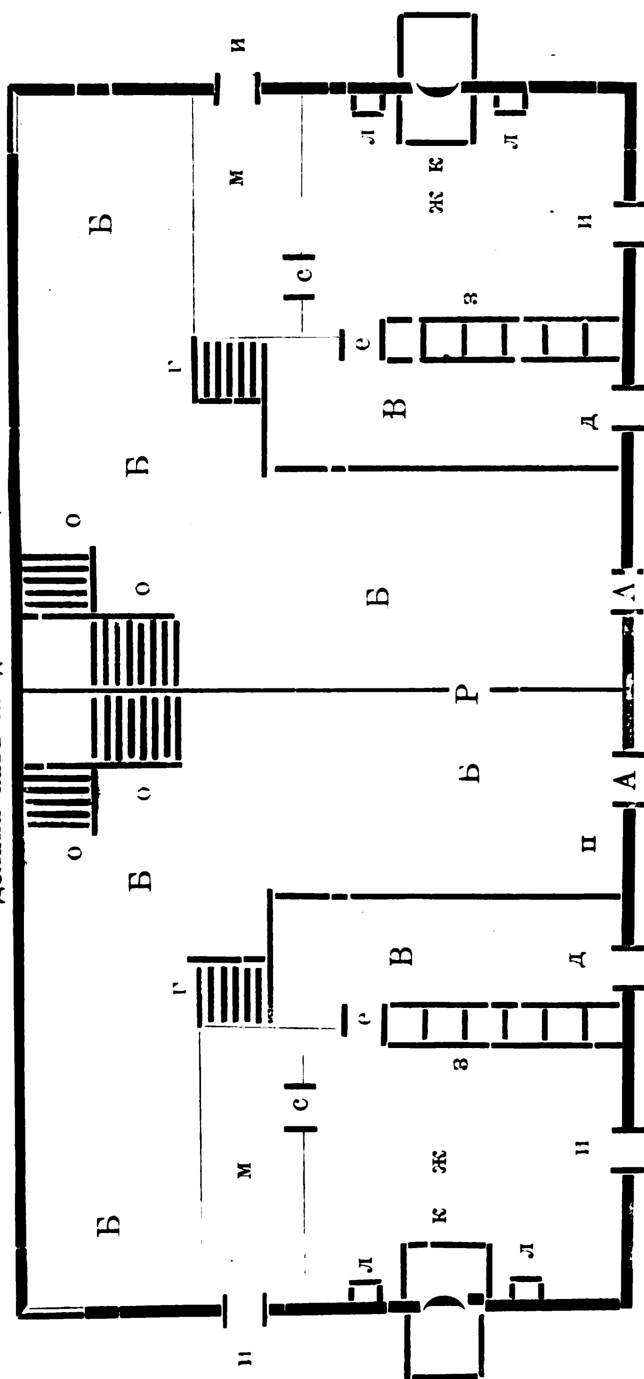
За срѣдния катъ се влиза по сълбата (н, н), която е отвънъ двойна и е надъ вратата за долния катъ. Сълбата повечето пѫти е каменна цѣлата, или пъкъ само до половината, додѣто тя не е защитена отъ стрѣхата, та кога вали дъждъ, да се мокрятъ дъскитѣ и гниятъ. Вратата на сълбата сѫ двукрили и до-

брѣ изработени, Па освѣнъ тѣхъ отъ странитѣ имъ се намиратъ и по единъ прозорецъ съ желѣзни прѣчки и съ стъкла (о). Потонътъ е широкъ и голѣмъ и въ жгълътъ (л, л) се намира сълбата вжтрѣшна за долния катъ съ единъ прозорецъ (о) за освѣтяване, а до нея друга за горния катъ. Въ другия жгълъ (и) е миелникътъ, вграденъ въ стѣната и съ долапъ при него. Останалото пространство въ срѣдния катъ е раздѣлено на три стаи, отъ които едната (В) е за готвене. Въ нея е пещьта (д), долапитѣ и мусандритѣ (е, е). Втората (Б) е тоже съ долапи и одъръ (з) за дрѣхи, покривки и постелки и огнище (ж), на което се кладе огънь. Тая стая служи за живѣене на челядьта и за спане; освѣтлява се отъ два прозорци. Третата стая е на другия жгълъ; вмѣсто огнище, тя има печка (к), а наоколо е съ мендерлици, добрѣ опостлани съ пъстри домашни **хàлища** — ковеци — и възглавници. Това е гостната стая.

Горниятъ катъ е раздѣленъ на четире стаи, а по срѣдата както и на долния катъ е широкъ и голѣмъ потснъ—коридоръ (к). Отпрѣдъ потонътъ къмъ лицето е издигната до ½ метъръ висока **пейка** (Д), която служи лѣтѣ като мѣсто за разхлада. На другия край на потонътъ е сълбата (е) за долния катъ, а до нея (ж) миелникътъ. Стаята (А) служи за живѣене; въ нея има огнище (и) и долапи (з). Тая стая е и спалнята за лѣтно врѣме. Втората до нея (Б) е гостната стая, а на другата половина на тоя катъ е килерътъ (Г) за дрѣхи и покжщнина, а до него е стая (В), която служи тоже било за дрѣхи, било за спалня, или пъкъ за складиране аби, шаеци и пр.

Тѣзи кжщи сж масивни каменни постройки, измазани и вънъ и вжтрѣ съ варь, хубаво изработени въ дъсчената и дървената си часть, съ голѣми и свѣтли прозорци, съ една дума твърдѣ и удобни за живѣене, па и разкошни до нѣкждѣ. Стрѣхитѣ имъ отвънъ сж обковани съ ерендосани дъсчени курнизи, или пъкъ съ варь. Плѣвнитѣ съ оборитѣ на такива кжщи сж отдѣлни постройки отъ страна или задъ тѣхъ. Често пжти отпрѣдъ иматъ голѣми и широки каменни огра-

Долния катъ на двойна кжща.

Лицето на кжщата.

ди, хареми, въ които се намиратъ плѣвнята, оборътъ отдѣлна стая за ратаитѣ, бояджийница (у абаджиитѣ). чердакъ за сушене на вълна, аби и др. под.

Най-послѣ да споменемъ още единъ съврѣмененъ типъ двойни кжщи, каквито често пжти строятъ двама братя за економия. Тѣхната конструкция е слѣдната.

А. А. Входни друкрили врата.— Б. Б. Б. Дворъ, дѣто въ единия жгълъ се намира дърварникътъ и нѣкои други сѣчива. — В. Малъкъ потонъ прѣдъ нискатa кжща. — д. Миелникътъ, а до него често пжти се намира и станътъ. -- е. Врата за нискатa кжща, която служи за живѣене на челядьта зимно врѣме.—з. з. Долапи и мусандри. - л. л. Долапчета въ стѣната.— к. Огнище, коминъ и пещь. — м. Клетътъ съ мазгалъ (и). — г. Сълба малка за малкия потонъ.—о. о. Сълба за горния катъ.—п Нуждникъ и врата за оборътъ. който е подъ нискатa кжща.—р. Комполукъ, т. е. малка вратчка за минаване отъ едната кжща въ другата.

(Слѣдва).